

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Viktor Deák

Způsoby náhrady škody v římském právu

Diplomová práce

Olomouc, 2021

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma „Způsoby náhrady škody v římském právu“ vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 31. března 2021

„podpis autora textu“

Na tomto místě bych rád poděkoval paní doktorce JUDr. Kamile Bubelové, Ph.D. za její cenné rady, připomínky a poskytnuté materiály, jakož i obecně za ochotný přístup při vedení mé kvalifikační práce. V neposlední řadě také moc děkuji všem svým blízkým, kteří mě podporovali v mém snažení, zejména své přítelkyni a svému prastrýci, bez jejichž pomoci a podpory bych studia práv musel již dávno zanechat.

Obsah

Úvodem	4
1. Principy náhrady škody	6
1.1 Odpovědnost za zavinění / odpovědnost za výsledek	6
1.2 Kompenzační funkce / trestající funkce	6
1.3 Konkrétnost / obecnost	7
1.4 Aktivní zděditelnost / aktivní nezděditelnost	7
1.5 Pasivní zděditelnost / pasivní nezděditelnost	7
1.6 Odpovědnost pouze za sebe / odpovědnost i za jiného	8
1.7 „Odškodnění“ podle hodnoty předmětu / „odškodnění“ podle výše škody	8
1.8 Materiální škoda / nemateriální škoda	8
2. Náhrada škody podle zákona dvanácti desek	9
2.1 Doba před přijetím zákona dvanácti desek	9
2.2 Obecné předpoklady náhrady škody	11
2.3 Zvláštní skutkové podstaty	18
3. Lex Aquilia	24
3.1 Obecné předpoklady	24
3.2 Kapitola první	26
3.3 Kapitola druhá	27
3.4 Kapitola třetí	27
3.5 Forma „odškodnění“	28
3.6 Procesní aspekty	29
4. Náhrada škody očima Gaiovy Učebnice	31
4.1 Obecné předpoklady	31
4.2 Kapitola první	37
4.3 Kapitola třetí	38
4.4 Forma „odškodnění“	39
5. Náhrada škody v justiniánské době	40
5.1 Obecné předpoklady	40
5.2 Kapitola první	46
5.3 Kapitola třetí	49
5.4 Procesní aspekty	51
5.5 Forma „odškodnění“	54
6. Nemateriální újma v římském právu	56

6.1 Urážka na cti (iniuria).....	56
6.2 Zárodky práva na spravedlivý proces	60
6.3 Pokažení otroka (corruptio servi)	61
7. Odraz římské nauky o náhradě škody v současném českém občanském zákoníku.....	62
7.1 Zavinění	62
7.2 Forma jednání.....	63
7.3 Následek deliktu	63
7.4 Příčinná souvislost.....	63
7.5 Způsob výpočtu škody	64
7.6 Nemateriální újma	64
7.7 Obecnost „bezpráví“	64
7.8 Noxální škody	65
Závěrem.....	66
Seznam použitých zdrojů	67
Abstrakt	69

Úvodem

Tato práce má za cíl podat přehled o vývoji náhrady škody v římském právu. Ve spojitosti s tímto institutem bylo možné vyjít ze tří přístupů. Zprvce se jedná o pojetí náhrady škody jak v oblasti deliktního, tak i smluvního práva. Zkoumání tohoto pojetí by bylo zjevně nad rámec této práce. Proto jsem přistupoval k výzkumu již ze začátku podle druhého pojetí, tedy kdy je náhrada škody chápána jako následek za porušení „pouze“ deliktního práva. Tento přístup mi vydržel celkem dlouho, a to až do seznámení se s justiniánskými kodifikacemi. Proto jsem po konzultaci s dr. Bubelovou toto pojetí také kvůli rozsahu tématu opustil a zaměřil se na delikt *damnum iniuria datum*, tedy poškození cizí věci, a to hlavně z pohledu *lex Aquilia*, jelikož tento zákon je přímým předchůdcem novodobé náhrady škody z protiprávních činů¹. Zcela přirozeně je hlavní metodou, která je zde v práci použita, komparativní metoda. A to konkrétně z historického pohledu, kdy se zaměřujeme především na stejný institut a jeho vývoj.

Ve své práci se zabývám zodpovězením těchto výzkumných otázek:

- Došlo ve vývoji římského práva ke změnám v nazírání na náhradu škody?
- Měnily se v průběhu římských dějin předpoklady pro přiznání náhrady škody?
- Jak zásadní význam v doktríně o náhradě škody mělo přijetí Akviliova zákona?
- V jakém rozsahu se projevuje vliv římského práva v oblasti náhrady škody v novém českém občanském zákoníku?

Práce je ve zkratce členěna následovně. V první kapitole nastíníme principy, které ovládají institut náhrady škody, jelikož v jejich světle bude čtenář dále seznámen s konkrétními relevantními prameny. Pochopitelně se zaměříme na stěžejní historické období a nejdůležitější prameny, které můžeme i po takovém časovém intervalu zkoumat. Proto již záhy v druhé kapitole se budeme zabývat zákonem dvanácti desek. V rámci její první podkapitoly stručně vylíšíme vývoj před přijetím tohoto zákona, dále se zaměříme na obecné předpoklady náhrady škody, a na konci kapitoly bude následovat výčet norem ze zákona dvanácti desek, které se mi zdály být v této souvislosti relevantní. Třetí kapitola bude vycházet z Akvilského zákona, konkrétně z jeho doslovného znění. V rámci následujících dvou kapitol se budeme také zabývat s tímto zákonem tak, že pokaždé se podíváme na další změny, které byly ve vztahu k tomuto zákonu učiněny. Ve čtvrté kapitole se proto podíváme na Gaiovu Učebnici práva ve čtyřech

¹ REBRO, Karol, BLAHO, Peter. *Rímske právo*. 4. dopl. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 425

knihách, kdežto v následující páté kapitole bude dán prostor justiniánským kodifikacím. Předposlední šestá kapitola bude věnována nemateriální újmě, která byla hrazena za vlády římského práva. Na závěr samotné práce je připojena kapitola, která se zabývá odrazem římské nauky o náhradě škody v současném českém občanském zákoníku (č. 89/2012 Sb.).

Zde bych uvedl poznámku k použité literatuře. Jak to vyplývá ze systému STAG, měl jsem v plánu čerpat i z jiných zdrojů, než které jsem ve výsledku použil. Avšak kvůli jistým omezením, která souvisela s koronavirovou pandemií, mnoho titulů se mi nepodařilo sehnat, i když jsem se snažil je postupem času doplnit. Samozřejmě mám na mysli hlavně zahraniční literaturu. Co se však týče tuzemské literatury, myslím si, že jsem reflektoval každého významného autora, který se touto problematikou zabýval.

Na posledním místě tohoto úvodu ještě jednu zmínku. Chtěl bych upozornit, že nejsem rodilý mluvčí českého jazyka. Z tohoto důvodu se může stát, že bude možné v práci nalézt nezvyklé výrazy, i když jsem se soustředil na jejich odstranění. Za případné komplikace s tím spojené se tedy předem omlouvám. Mým mateřským jazykem je maďarština. Z toho vyplývá, že jsem reflektoval i několik maďarských titulů, což může přinést jinou perspektivu, kterou by podle mého názoru bylo možné ocenit.

1. Principy náhrady škody

Na úplný začátek se budeme věnovat principům náhrady škody, protože hlavní cíl principů je nasnadě, usnadnit poznávání a orientaci. Jelikož ale v průběhu zkoumané látky můžeme narazit na různé přístupy, uvádět každý princip jednotlivě by nemuselo být efektivní. Proto jsem se rozhodl, že ke každému principu přiřadím jeho zrcadlový protějšek, abychom viděli ten kontrast, který mohou ve výsledku vytvořit. Uvádím proto ty (podle mého názoru) nejdůležitější nosné body náhrady škody, které budeme následně v hlavním textu detailněji prozkoumávat.

Některé principy byly mnou vytvořeny a nikde jinde je nalézt nemůžeme. Bylo to však nutné, a to z legitimního důvodu. Zkoumání jednoho institutu z pohledu historického v sobě zahrnuje i jiné zorné úhly, a proto jsme se v tomto nemohli spokojit s principy, které jsou dnes pravovědou vytvořené a užívané.

1.1 Odpovědnost za zavinění / odpovědnost za výsledek

U prvního principu máme zvýrazněný prvek subjektivní stránky, kdy pro kvalifikaci skutku je důležité si také uvědomit, v jakém psychickém vztahu ve směru k samotnému činu byl škůdce. Při aplikaci tohoto principu je dokonce možné i to, že dojde k naprostému vyloučení odpovědnosti, a to právě v důsledku absence požadované kvality psychického vztahu škůdce, s čímž souvisí i zásada noxality (viz níže). Může mít i různé formy, a to v závislosti na tom, do jaké míry se rozlišuje mezi těmito formami zavinění (viz kapitola 5.).

Naopak druhá zásada nám ukazuje, že je možné hovořit o odpovědnosti za ten či onen protiprávní čin i bez zohlednění této subjektivní stránky. K dosažení odpovědnosti za protiprávní jednání tehdy postačí naplnit všechny obecné předpoklady kromě zavinění.

1.2 Kompenzační funkce / trestající funkce

Naprosto důležité je v nauce o náhradě škody rozlišovat právě mezi těmito principy. První z těchto principů zakotvuje, že je nutné, aby primárně byla napravena způsobená škoda, tedy aby byl nastolen takový stav, jakoby ke škodě vůbec nedošlo. Snaží se tedy o odškodnění v pravém slova smyslu, o napravení škodní události.

Druhý z nich stanoví jako přirozenou reakci na poškození cizí zájmové sféry trest. Na takovém principu je samozřejmě postaveno trestní právo. Jak ale dále uvidíme, možné je uvažovat o tomto přístupu i ve světle práva civilního, konkrétně deliktního.

1.3 Konkrétnost / obecnost

V první řadě máme při uvedení tohoto principu na mysli, jakým způsobem jsou popsána jednání, která se postihují. Tato jednání mohou mít konkrétní podobu, s tím, že při sebemenší odchylce bude vyloučena odpovědnost, či podobu abstraktní, s tím, že osoba A musí nahradit škodu osobě B, jestliže zasáhne do její právní sféry. Neméně významnou se ovšem jeví i otázka, která porušení budou při způsobení škody nahrazována, jinými slovy co všechno bude pomocí oné normy chráněno.

Pochopitelně při převaze prvního principu se řídíme spíše zásadou, která zůstala v trestním právu dodnes, a to „nullum crimen sine lege“². Ve druhém případě bude nutné, aby škoda měla jisté parametry, aby mohla být způsobitelná k vymáhání prostřednictvím deliktního práva, avšak nebude nutné tolik lpět na kazuistických pravidlech.

1.4 Aktivní zděditelnost / aktivní nezděditelnost

Jak již název výstižně napovídá, bude nám záležet také na tom, zda a za jakých podmínek se nárok poškozeného přechází také na jeho dědice. V této spojitosti je nutné ale zkoumat nejen dědice jako takové, ale veškeré právní nástupce, ať již v případě singulární či univerzální sukcese. Mohou totiž existovat různé důvody, kvůli kterým bychom se měli přiklonit k jedné či oné variantě. Pochopitelně jsou uvedené principy zástupci dvou krajních extrémů, a mohou se také objevovat na škále jisté smíšené modely.

1.5 Pasivní zděditelnost / pasivní nezděditelnost

K tomuto bodu platí vše to, co bylo již uvedeno u předchozích dvou zrcadlových principů. Zde ovšem máme pasivní stranu obligačního vztahu ke zkoumání, tedy škůdce. Proto se zaměřujeme na to, zda a jakým způsobem jsou právní nástupci odpovědní za činy „skutečného“ škůdce.

² ŽIDLICKÁ, Michaela. Římské právo. Brno: Institut dalšího vzdělávání, 2002, s. 74

1.6 Odpovědnost pouze za sebe / odpovědnost i za jiného

V tomto uvedeném principu se odráží tzv. zásada noxality (viz dále). Ta nám vysvětluje, že odpovídáme nejen za své činy, ale za také za činy těch, které máme pod svou mocí, faktickou či právní. Nebýt tohoto principu, poškozený by totiž mohl zůstat bez odškodnění, pokud by škodu způsobil ten, kdo nemá škodu z čeho nahradit nebo neodpovídá za své protiprávní jednání.

Jak to ale vyplývá při hlubším zkoumání těchto zásad, možné je zmínit se o principu, kdy „škůdce“ odpovídat za své činy nebude, hlavně v případech nedostatku zavinění (viz výše). Ve vztahu k tomu subjektu bez zavinění se neuplatní ani jeden z uvedených principů, ale jen zprostředkovaně se dostaneme k principu odpovědnosti i za jiného.

1.7 „Odškodnění“ podle hodnoty předmětu / „odškodnění“ podle výši škody

U náhrady škody je významné rozlišovat, zda a jakým způsobem se odráží způsobená škoda ve výši odškodnění. Prvním případem je, když se ke škodě přihlídně jen z toho důvodu, aby se určilo, jestli byla naplněna skutková podstata deliktu, ale výše odškodnění je například pevně stanovena nebo se počítá podle hodnoty poškozeného předmětu. Dalším možným modelem je případ, kdy se plně budeme řídit rozsahem škody. Tato poslední situace od nás sice může vyžadovat rozsáhlejší dokazování, avšak se nám v moderním prostředí zdá jistě přirozenější.

1.8 Materiální škoda / nemateriální škoda

Neméně významnou roli může hrát otázka, jaké statky jsou prostřednictvím institutu náhrady škody chráněny. Ty první jsou statky materiální, kdy ke škodě musí dojít na hmotném předmětu, tedy zohledňuje se pouze fyzické poškození. Na druhém místě však stojí škoda, která vzniká jiným způsobem, než fyzicky (viz kapitola 6.).

2. Náhrada škody podle zákona dvanácti desek

Na začátku kapitoly by bylo vhodné se přehledově věnovat období před přijetím zákona XII desek, a to z důvodu, abychom pochopili vývoj, který tento zákon přinesl. I když tento zákon přinesl jisté změny právě i do tohoto průběhu, následující podkapitola se tomuto vývoji bude věnovat kvůli ucelenému vnímání nepřerušeně.

2.1 Doba před přijetím zákona dvanácti desek

Musíme si uvědomit, že na úplném začátku to byla spíše rituální pravidla, která platila. Právě z těchto pravidel se vyvinula soukromá pomsta³. Soukromá pomsta v této době byla neomezená a nikým nebyla hlídána.

Následně ale začalo platit i právo samotné, před zákonem XII desek hlavně právo obyčejové, které se taktéž promítlo do tohoto zákona. V těchto dobách byly řešeny konflikty na úrovni rodů, jehož pozůstatkem jsou podle mého názoru právě noxální žaloby (viz kapitola 4.). Za poškozeného se tedy považoval celý široký příbuzenský kolektiv, ve stejné situaci se samozřejmě ocitl i pachatel, protože také s ním odpovídal za bezpráví jeho rod či (později) alespoň jeho rodina⁴. Dlužník ručil svým životem, a nesplněním pohledávky propadl do moci věřitele a věřitel jej spoutaného mohl prodat do otroctví, zavřít do vězení, anebo i zabít⁵. Nejstarší „obligatio“ tedy znamená ručení, a to přímo fyzickou závaznost osoby, trvající až do zaplacení dluhu, takový význam slova byl pro nejstarší dobu výhradním⁶. K dnešnímu významu se pojem „obligatio“ dostane až následně, spojením ručení a dluhu (viz dále).

Když se rodová společnost rozkládala, neustále se zužoval okruh osob, které mohly mstu vykonávat a které jejímu tlaku byly vystaveny. Následně msta začala být vázána na předchozí souhlas veřejného orgánu (později státu) a poškozený mohl ji vykonat až poté, co prokázal oprávněnost odvetných akcí⁷.

³ BESSENYŐ, András. Római magánjog: a római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében. 3. vydání. Budapest-Pécs: Vydavatelství Dialóg Campus, 2003, s. 521

⁴ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 212

⁵ Tamtéž, s. 212

⁶ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 295

⁷ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 212

Rodící se římský stát však nemohl nečinně přihlížet a musel zajistit bezpečnost svých občanů⁸, jakožto základní funkci státního útvaru. Proto došlo k omezení při uplatňování osobního postihu poškozeného. Zprv, bylo zavedeno tzv. talio, což bylo proporcionální omezení. Škudce neručil již celou svojí osobou, tedy bezbřehá soukromá pomsta byla vyloučena, a jeho ručení se omezovalo co do objektu poškození, a to jakoby zrcadlovým způsobem⁹. Dalším omezením, jistě sofistikovanějším, bylo výkupné. Tento institut však nevzešel ze státních opatření. Vznikal totiž tak, že příbuzní se snažili přimět poškozeného, aby zadostiučinění nehledal v potrestání viníka, ale v peněžitém obnose¹⁰. Tomu odpovídá i název tohoto výkupného, jelikož se uvádí, že se označovalo „compositio voluntaria“, i s tím, že bylo čistě na dohodě poškozeného a škudce¹¹. Forma výkupného byla nejdříve aplikována jen u lehčích protiprávních jednání, teprve časem se rozšířila na těžší a aplikovala se obecně¹². Toto výkupné bylo zajišťováno primitivní formou rukojemství, kdy ze strany kmene pachatele byl svobodný člověk mancipací převeden do moci poškozeného a svou osobou splnění garantoval. V případě nesplnění stíhal tuto osobu stejný osud, jako škudce, kdežto v případě splnění měl poškozený povinnost tuto osobu zpátky mancipovat¹³. Tuto formu výkupného však nešlo ještě považovat za dokonalou obligaci, jelikož dluh a ručení nebyla v jedné osobě. Ke spojení obou složek došlo až tehdy, když dlužník zotročoval věřiteli sám sebe. Potom ovšem ještě pořád zůstával na svobodě, aby měl možnost dluhovanou sumu nějak obstarat a do moci věřitele se dostával až poté, kdy nesplnil¹⁴. Konkrétně měl zaplatit do 30 dnů po rozsudku¹⁵, jinak byl až exekuční cestou přičen poškozenému¹⁶.

Od té doby tedy bylo protiprávní, pokud někdo vybočil z talia, stejně tak, jako když někdo navzdory vůle škudce zaplatit výkupné ho odvetou stihl¹⁷. To značí o jakési přednosti tohoto druhu „odškodnění“, ale ještě ne o absolutním zákazu. K tomu mělo dojít až posléze, kdy bylo zrušeno i talio a s tím i osobní vázanost škudce. Napříště bylo možné se domáhat

⁸ FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. A római jog története és institúciói. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010, s. 555

⁹ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 212

¹⁰ Tamtéž, s. 212

¹¹ FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. A római jog története és institúciói. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010, s. 555

¹² KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 212

¹³ Tamtéž, s. 213

¹⁴ Tamtéž

¹⁵ Moje poznámka - podle LDT (III, 1 a 2).

¹⁶ VÁŽNÝ, Jan. Římské právo obligační. Část I. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1924, s. 7

¹⁷ FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. A római jog története és institúciói. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010, s. 556

pouze soukromé pokuty (tzv. poeny), která byla stanovena kogentně jako tzv. „compositio legalis“¹⁸.

Důležité je si ale pořád uvědomovat, že v rámci různých deliktů mohlo dojít k různým právním následkům a neplatil tedy bez dalšího obecný režim. To můžeme krásně vidět i v podkapitole věnované zvláštním skutkovým podstatám zákona XII desek, kdy vidíme, že mohl být aplikován trest soukromé pomsty, soukromé pokuty, a dokonce i talia, a to pořád v rámci stejného historického období.

Roku 326 př. n. l. bylo Poetiliovým zákonem ručení osobou zavázaného odstraněno, když napříště bylo možné ručit za své závazky již jen majetkem¹⁹. Od této doby klesá v obligaci moment ručení (osobního rázu - má poznámka), ale vzrůstá význam právní závaznosti²⁰.

Avšak ani v tomto bodě vývoje nešlo ještě úplně o zamezení osobního ručení, a to z důvodu, že exekuce nabyla rázu majetkového teprve koncem republiky zavedením bonorum venditionis²¹. To podporuje i další část knihy, která tvrdí, že „teprve neuspokojením to byla osobní exekuce“²². Stejně tak podle prof. Vážného, který nám dokonce příkladmo vyjmenovává způsoby, kterým bylo možné toto osobní ručení exekučně vykonat (uvěznit, prodat nebo usmrtit)²³.

Další důvod pro přechod k majetkovému ručení lze spatřovat v tom, že svobodný člověk již nemohl být připoután (tedy doslova svázán - pojem obligatio), aby sloužil jinému člověku, a jeho jednání je přímo nevynutitelné, proto se začal označovat sám dlužníkův úkon za obligační plnění, za jehož uskutečnění ručí dlužník svým majetkem, tedy již ne jeho osoba samotná²⁴.

2.2 Obecné předpoklady náhrady škody

V této podkapitole se zaměříme na obecné předpoklady náhrady škody, potažmo v některých aspektech deliktu obecně. Jelikož však některé předpoklady se již v průběhu vlády

¹⁸ FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. A római jog története és institúciói. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010, s. 556

¹⁹ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 211

²⁰ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 296

²¹ BONFANTE, Pietro. Instituce římského práva. 9. vydání. Přeložil: VÁŽNÝ, Jan. Brno: Právník, 1932, s. 401

²² Tamtéž, s. 400

²³ VÁŽNÝ, Jan. Římské právo obligační. Část I. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1924, s. 7

²⁴ BONFANTE, Pietro. Instituce římského práva. 9. vydání. Přeložil: VÁŽNÝ, Jan. Brno: Právník, 1932, s. 401

římského práva neměnily, budou předestřeny pouze v rámci této kapitoly a dále se jimi již zabývat nebudeme, resp. pouze měnicím se předpokladům dáme prostor. Na závěr podkapitoly se podíváme na samotné odškodnění za protiprávní poškození cizí věci.

2.2.1 Protiprávnost, vázanost zákonem

Hlavním rozdílem proti smluvnímu právu, který se týká náhrady škody, je skutečnost, že u deliktního práva se předpokládá protiprávnost²⁵. To pramení z faktu, že v rámci deliktu zde neexistuje žádný konsensus mezi dvěma stranami, škůdcem a poškozeným. Tento souhlas byl ale nahrazen zákonem samotným, jelikož i dodnes platí, že „závazek z deliktu vzniká silou zákona“²⁶. Bylo tedy potřeba, aby protiprávní čin byl stanoven buď v zákonech, nebo v prétorských ediktech²⁷. Tato protiprávnost se měla zajisté dokazovat, jelikož bez ní by se o dotčení cizí právní sféry ani nejednalo. Zajímavým je však v tomto ohledu fakt, že ohledně této skutečnosti nesl důkazní břemeno škůdce, resp. škůdce měl dokazovat spíše právní dovolenost svého činu. Nedostatečný důkaz tedy znamenal protiprávnost jeho jednání²⁸. Institutem omezující protiprávnost činu mohly být okolnosti vylučující protiprávnost. Mezi ně se řadily případy nutné obrany, krajní nouze, souhlasu poškozeného či zmocnění zákonem²⁹. Někteří autoři absenci těchto okolností považují za negativní stránku protiprávnosti³⁰.

S vázaností zákonem nám souvisí i další otázka. V literatuře se můžeme dočíst, že existovaly snahy o rekonstrukci zákona 5, desky 8 na obecnou normu náhrady škody. Takové pojetí je však vnímáno jako nepravděpodobné z důvodu, že o 200 let později přijatý lex Aquilia měl také pouze kazuistickou povahu, což by ale za předpokladu existence generálního ustanovení již v této době bylo ve vývoji krokem zpět³¹. Stejného názoru je i prof. Vážný, který tvrdí, že uvedené ustanovení se má číst následovně: „kdo poškodil cizí majetek, nechť se

²⁵ BESSENYŐ, András. *Római magánjog: a római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében*. 3. vydání. Budapest-Pécs: Vydavatelství Dialóg Campus, 2003, s. 521

²⁶ REBRO, Karol, BLAHO, Peter. *Rímske právo*. 4. dopl. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 418

²⁷ FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. *A római jog története és institúciói*. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010, s. 558

²⁸ ANTALOVÁ, Blažena, VRANA, Vladimír. Protiprávnost (iniuria) a zavinenie ako základné predpoklady zodpovednosti za delikt *damnum iniuria datum* podľa lex Aquilia. In BUJŇÁKOVÁ, Mária (ed). *Acta Iuridica Cassoviensia* 25. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2004, s. 6

²⁹ Tamtéž

³⁰ FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. *A római jog története és institúciói*. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010, s. 559

³¹ Tamtéž, s. 567

vykoupí z pomsty poškozeného zaplacením trestu³². Zde vidíme proto výše zmíněné výkupné, ale ještě v dobrovolné formě.

2.2.2 Porušení absolutního práva

Další podmínkou bylo, že porušené právo mělo být absolutního charakteru (např. vlastnické, osobní stav svobody, tělesné integrity, apod.)³³. Pouze takové zájmy jsme totiž mohli chránit deliktním právem. S tím souvisí již zmíněná vázanost škůdce pouze zákonem. Těžko by totiž byla pochopitelná situace, kdy třetí osoba se musí vyvarovat určitého jednání, které ale má spolu s poškozeným domluvená jiná osoba. Avšak jelikož následné řešení porušení absolutního práva se odehrávalo již jen mezi škůdcem a poškozeným, pořád se nacházíme v oblasti relativních majetkových práv, a ne absolutních.

2.2.3 (Ne)zavinění, deliktní způsobilost

V podmínkách zákona XII desek se na zavinění nebralo ohled³⁴. Může se to nám sice zdát zvláštní, ale bylo to tak. I když lze namítat, že na některých místech i tento zákon rozlišuje mezi úmyslem a nedbalostí, toto rozdělení nemá stejného významu, jako v dalších fázích vývoje římského práva. Musíme si totiž uvědomit, že se pořád jednalo o primitivní právní systém³⁵, ať již na svoji dobu vyspělý jak chtěl. Římští právníci této doby zkoumali pouze příčinnou souvislost mezi chováním škůdce a výsledkem, ale nehleděli na subjektivní prvky. Ale jelikož zkoumání těchto subjektivních prvků chtělo většího zkoumání, rezignovali Římané na vyžadování tohoto předpokladu, jelikož by soudci nezvládli takové zjišťování³⁶. Příkladem, kdy v tom rozlišoval i tento zákon, byl zákon 10, desky 8, tady však nedbalostí mysleli náhodu, resp. absenci zlého úmyslu. To tedy znamená, že ještě v těchto dobách nebylo určeno jasné dělící kritérium mezi náhodou a nedbalostí.³⁷ Takové diferenciaci však neprováděli ani zdaleka u všech skutkových podstat. Stejný názor můžeme vysledovat i u prof. Skřejpka³⁸, kdy nám při překladu „náhody“ dává hned vedle termín „nedbalost“. Náhoda samozřejmě nebyla nikdy

³² VÁŽNÝ, Jan. Římské právo obligační. Část I. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1924, s. 20

³³ REBRO, Karol, BLAHO, Peter. Římske právo. 4. dopl. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 419

³⁴ ANTALOVÁ, Blažena, VRANA, Vladimír. Protiprávnost (iniuria) a zavinenie ako základné predpoklady zodpovednosti za delikt *damnum iniuria datum* podľa *lex Aquilia*. In BUJŇÁKOVÁ, Mária (ed). *Acta Iuridica Cassoviensia* 25. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2004, s. 7

³⁵ FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. A római jog története és institúciói. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010, s. 559

³⁶ Tamtéž, s. 559

³⁷ Tamtéž, s. 560

³⁸ SKŘEJPEK, Michal. Prameny římského práva: *Fontes iuris romani*. 2. vydání. Praha: Vydavatelství LexisNexis CZ, 2004, s. 43

synonymem pro nedbalost, jelikož pouhá náhoda není přičitatelná konkrétnímu člověku, což je z praktického hlediska nutné. Podle doplňujícího názoru se tedy v těchto dobách uplatňovala odpovědnost za výsledek, kdy předpokladem byly skutečnosti, že škůdce konal protiprávně a došlo ke škodlivému výsledku³⁹. V tomto předpokladu lze vidět prvky zkoumání příčinné souvislosti, jelikož škodlivý výsledek bylo zapotřebí k někomu přiřadit (viz dále).

S otázkou zavinění taktéž souvisí otázka deliktní odpovědnosti mladistvých a šilenců. V rámci první kategorie ještě musíme rozlišovat, v jakém věku byl škůdce. Pokud byl natolik nevypělý, např. nemluvně (infantes), samozřejmě ani v těchto dobách nešlo hovořit o jeho deliktní odpovědnosti. Pokud však šlo o starší děti (impuberes), mohli být deliktně odpovědné. Tento škůdce byl plně deliktně odpovědný⁴⁰, i když mírněji (viz dále), což je rozdíl od pozdější doby. Nedostatečné rozlišování v otázce zavinění nám způsobilo i to, že mohli být odpovědní za své chování i šilenci⁴¹. Nespravedlivé by to jistě nebylo u jejich světlých okamžiků, ale za své poruchy by odpovídat jistě neměli. Neustále si ale musíme uvědomovat, že šlo v tomto případě o primitivní právní systém. Na tomto místě je dlužné dodat, že deliktní způsobilost se nespojovala s institutem svéprávnosti, jelikož původně se jednalo pouze o pater familias, kdo měl plnou svéprávnost⁴². To však platilo i následně, jelikož „podmínky na přiznávání deliktní způsobilosti a způsobilosti právně konat nebylo možné považovat za totožné“⁴³. Právnícké osoby neměly deliktní odpovědnost nikdy⁴⁴, byť pochopitelně v ranních fázích vývoje římského práva jsme o těchto osobách ani mluvit nemohli. Právnícké osoby nebyly ani povinny nahradit škodu deliktem zástupcovým způsobenou jinému, leč na kolik jsou z deliktu obohaceny⁴⁵.

2.2.4 Příčinná souvislost

V těchto dobách taktéž zkoumali příčinnou souvislost mezi chováním škůdce a výsledkem⁴⁶. Taková úvaha byla nezbytná, měla-li se určit konkrétní osoba, která za poškození

³⁹ PANČIŠIN, Viktor. Páchatel deliktu v římskom práve - otázka deliktuálnej spôsobilosti a „diskriminácie zjavného zloděja“. In VOJÁČEK, Ladislav, TAUCHEN, Jaromír (ed). I. česko-slovenské setkání doktorských studentů a postdoktorandů oboru právní historie a římského práva. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 209

⁴⁰ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 128

⁴¹ FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. A római jog története és intézüciói. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010, s. 560

⁴² PANČIŠIN, Viktor. Páchatel deliktu v římskom práve - otázka deliktuálnej spôsobilosti a „diskriminácie zjavného zloděja“. In VOJÁČEK, Ladislav, TAUCHEN, Jaromír (ed). I. česko-slovenské setkání doktorských studentů a postdoktorandů oboru právní historie a římského práva. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 210

⁴³ Tamtéž

⁴⁴ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 111

⁴⁵ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 114

⁴⁶ FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. A római jog története és intézüciói. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010, s. 559

odpovídala. Jak však později uvidíme dále, příčinná souvislost mezi jednáním a následkem byla rozpracována pravovědou až posléze, a z toho důvodu se domnívám, že tato příčinná souvislost byla omezena na čistou teorii podmínky. Ta zkoumá, zda by konkrétní událost nastala, případně jakým způsobem, pokud by nebylo té či oné příčiny.

2.2.5 Konkrétnost forem poškození, konkrétnost předmětu útoku

Podle zákona XII desek se postihovalo pouze konkrétní poškození cizí věci, které mělo znaky uvedené v zákoně. Vybočení z těchto znaků znamenalo nemožnost využít konkrétní žalobu. V této době tedy bylo protiprávní poškození cizí věci vázáno na větší formalismus, než bychom mohli čekat. Na tyto skutkové podstaty se podíváme podrobněji v následující podkapitole.

2.2.6 Procesně-hmotněprávní předpoklady

V další části kapitoly se nevyhneme zkoumání římské poenální žaloby. Z dnešního pohledu se nám to může zdát zvláštní. Jenomže je nutné mít na paměti, že v podmínkách římského práva se obligace (stejně tak jiné instituty) byla s žalobou provázána natolik, že nebýt žaloby, nemůžeme se svých nároků domoci⁴⁷. Stejným způsobem se vyjadřují i jiní autoři, kteří tvrdí, že „v římském právu se představa subjektivního práva spojovala s představou žaloby (...), ve své formulaci uváděla předpoklady odsouzení, a tím víceméně podrobné soukromoprávní prvky skutkové podstaty“⁴⁸. My v dnešní době máme víceméně obecné procesní instituty, skrze které můžeme dosáhnout uplatnění více hmotněprávních institutů, to ale neznamená, že v rámci studia římského práva se můžeme omezit pouze na hmotněprávní stránku věci. Taktéž si myslím, že časem se mohlo klidně stát, že problém týkající se procesního práva přešel do práva hmotného, anebo naopak.

Poenální žaloby nemohly být uplatňovány po smrti škůdce, tedy přechod na právní nástupce byl vyloučen kvůli trestní povaze této žaloby. Pokud však žaloba došla do jisté fáze procesu, vznikl nový závazek (novatio necessaria) a ten již byl zcela převoditelný⁴⁹. Kapitisdeminuce škůdce (změna právního postavení římského občana) však výkonu práva

⁴⁷ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 197

⁴⁸ REBRO, Karol, BLAHO, Peter. Římske právo. 4. dopl. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 337

⁴⁹ FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. A római jog története és institúciói. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010, s. 561

nebránil⁵⁰. Je to pochopitelné, jelikož tento institut byl pouze fikcí, nikoli faktickým stavem, jako je smrt.

Aktivní zděditelnost znamenala, že nebylo důvodu, aby tato žaloba nepřecházela na právní nástupce, jak to vidíme u stránky škůdce. Pouze v některých případech, kdy byl vztah mezi poškozeným a protiprávním činem tak silný, že by nebylo spravedlivé poskytnout žalobu i jiným, dokonce ani dědicům, byla aktivní zděditelnost vyloučena, např. u deliktu urážky na cti (viz kapitola 6.).

Při odpovědnosti více škůdců bylo v římském právu typické, že museli odpovídat za protiprávní čin všichni, bez ohledu na to, zda ostatní již svoji pokutu splnili. V tomto směru se nám projevuje silný veřejný zájem na potrestání škůdce. Poškozený tedy sice měl stejný titul, avšak čím více bylo škůdců, kteří přicházeli při protiprávním jednání v úvahu, tím vícenásobný obnos poškozený dostal. Odpovědnost tedy byla solidární, avšak ne s osvobozujícími účinky.

Omezení poenálních žalob můžeme vidět v tom, že *actiones poenales* zanikaly i tehdy, pokud (dokonce i během řízení) se poškozený a škůdce dohodli na peněžní sumě nahrazující. Takovou dohodu bychom označili za *pactum ipso iure liberatio*, kterou můžeme nalézt již právě v zákoně XII desek, konkrétně v zákoně 2., desky 8. Toto pravidlo ale platí pro všechny obligace, nejen ve vztahu k deliktu poškození cizí věci⁵¹, ačkoli nás může svádět kvůli svému systematickému zařazení pouze ke spojitosti s deliktem urážky na cti (viz kapitola 6.).

2.2.7 Forma „odškodnění“ - sankce

Poškozený za dotčení své právní sféry mohl chtít pouze soukromou pokutu, tedy poenu. I když se může zdát, že trest nás svádí k právu trestnímu, pořád se jednalo pouze o soukromoprávní trest. To je patrné hlavně ze skutečnosti, že tento nárok byl vymáhán formou civilního procesu⁵². Tuto poenu bylo možné určit buď pevnou sumou, anebo podle hodnoty předmětu sporu. Výjimečně však v případech, kdy nešlo o majetkové poškození (viz kapitola 6.), stanovovala se výše soukromé pokuty spravedlivým uvážením soudcovským⁵³. Vedle pokuty nešlo žádat nic jiného, například odškodnění. To souviselo se dvěma skutečnostmi.

⁵⁰ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 302

⁵¹ FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. A római jog története és institúciói. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010, s. 561

⁵² Tamtéž, s. 556

⁵³ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 302

Zprvė tím, že „plnění pokuty zastupuje i všelikou náhradu škody“⁵⁴, a zadruhé tím, že povaha tohoto deliktu vylučovala možnost domáhat se kondikce, což bylo typické pro soukromoprávní delikt krádeže, u níž bylo možné ještě z logiky věci žádat i navrácení odcizené věci⁵⁵. Dřívě zmíněné však musíme modifikovat. Náhradu škody nemohl poškozený požadovat z důvodu, že na něj neměl nárok z deliktního práva (nebyl to následek způsobení škody). To však ještě neznamená, že náhradu nemohl požadovat z jiného titulu, konkrétně reipersekutorního. Takový titul mohl využít například ze smluvního práva, třeba konkrétně při porušení *bonae fidei contractus*, a zpravidla poškozený mohl tuto odpovědnost kombinovat i s odpovědností deliktní. Pokud ale takový titul poškozený neměl, nezbývalo mu než se spokojit pouze se soukromou pokutou, která v takovém případě měla i funkci kompenzační⁵⁶. Poškozený tedy nemohl chtít po škůdci čisté odškodnění, náhradu škody, jak to bylo zavedeno u kontraktů, protože do deliktního práva se tento přístup dostal až po složitém vývoji⁵⁷.

Jak bylo tedy naznačeno, podle názoru prof. Vážného šlo se vyhnout osobní exekuci tím, že poškozený zaplatil trest. Jak se ale tento trest vypočítával, je záhadou, jelikož bližší formulace tohoto ustanovení je nám neznámé. V této věci nám může napovědět teorie, podle které jestliže se poškozený a škůdce nemohli dohodnout na výši trestu, tak podle tohoto zákona následovala formální pře a následovalo *iudicium* (obecně soud⁵⁸), kde měli soudci absolutní volnou úvahu při stanovení tohoto trestu⁵⁹.

V dnešní době přirozený následek způsobení škody je spojován s navrácením v předešlý stav, k čemuž se staví slovní spojení „*restitutio in integrum*“. Tento institut se k nám však nedostal, jedná se pouze o nepřesné označení, které bylo převzato. Původně totiž v tomto významu se jednalo o mimořádný prostředek, čímž přetor z důvodu hodného zvláštního zřetele odstraňoval některé škodlivé účinky civilního práva, jako by vůbec nenastaly⁶⁰.

⁵⁴ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 302

⁵⁵ BESENYŐ, András. Római magánjog: a római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében. 3. vydání. Budapest-Pécs: Vydavatelství Dialóg Campus, 2003, s. 522

⁵⁶ FŐLDI, András, HAMZA, Gábor. A római jog története és institúciói. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010, s. 556

⁵⁷ REBRO, Karol, BLAHO, Peter. Rímske právo. 4. dopl. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 419

⁵⁸ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 148

⁵⁹ BOZÓKY, Alajos. A római magánjog tankönyve. Pest: Vydavatelství Heckenast Gusztáv, 1870, s. 342

⁶⁰ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 238

2.3 Zvláštní skutkové podstaty

Dále se podíváme na ustanovení samotného zákona XII desek, týkající se protiprávního poškození cizí věci. Veškeré překlady, včetně doplnění dalších pramenů pod nimi, jsem převzal od prof. Skřejpka⁶¹, a tak tuto skutečnost dále citovat nebudu.

Deska VI., zákon 8.

DŘEVO VESTAVĚNÉ DO BUDOV ANEBO JAKO OPĚRA NA VINICI AŤ NEVYTRHÁVÁ.
Ulp. Dig. XLVII 3, 1, pr.: Zákon XII desek ani nedovoluje vytrhávat ukradené dřevo vestavěné do budov nebo jako opora na vinici, ani je vindikovat, ... ale proti tomu, kdo byl usvědčen ze zastavění, dává žalobu na dvojnásobek.

Toto pravidlo bylo zavedeno kvůli zachování kultury a větší hodnotě budov⁶². Podle tohoto komentáře šlo nejen o dřevo, ale o jakýkoli materiál, který lidé používali ke stavbě budov či vinic.

Ustanovení nám krásně demonstruje aplikaci zásady, podle které jestliže dojde k zapracování věci do jiné věci, stane se tím původní věc součástí jiné věci a již nemůžeme uplatňovat z titulu ani dokonce vlastnického práva žádnou žalobu na vydání této věci. Tímto se však dostáváme do zjevné nespravedlnosti, když vlastník vestavěného materiálu nedostával žádnou možnost, jak se domoci vydání svých věcí, případně jejich hodnoty. Problém ale mělo vyřešit předmětné ustanovení, které nám poskytuje alespoň náhradu za vestavěný materiál. Tuto náhradu měla poskytnout podle všeho osoba, která zavinila, že došlo ke spojení těchto materiálů s podstatou budovy, nejčastěji ta, která upevnila tento materiál do budovy⁶³.

Pokud však tento materiál byl ukraden od jiného a následně použit při stavbě vlastního domu či vlastní vinice, tak již odpovídáme za krádež⁶⁴. To tedy znamená, že se zlým úmyslem provedené zpracování cizího stavebního materiálu do budovy či vinice se řídilo podle obecných ustanovení týkajících se krádeže. Domnívám se však, že nemožnost vytrhávat tento materiál zůstala i při takové kvalifikaci zachována.

⁶¹ SKŘEJPEK, Michal. Prameny římského práva: Fontes iuris romani. 2. vydání. Praha: Vydavatelství LexisNexis CZ, 2004, 376 s.

⁶² WARMINGTON, Eric. Remains of Old Latin. Volume 3. Cambridge: Harvard University Press, 1935, s. 465

⁶³ Tamtéž

⁶⁴ Tamtéž

Justiniána zvíře muselo vybočit ze svého normálního chování⁶⁸, proto se pravidlo nevztahovalo na divoká zvířata. Tato žaloba byla následně pomocí *actio utilis* „rozšířena“ i na zvíře jiné než čtyřnohé⁶⁹. Další omezení vidíme v tom, že se nemohlo jednat o zvíře volně žijící (v této spojitosti se také mluví o domácím zvířeti⁷⁰), jelikož volně žijící zvíře bychom takhle právně nemohli „zapřáhnout“, a to z důvodu, že by neměl pána, kterého bychom žalovali. Na zvířata samotná se totiž práva nevztahují, pouze takhle „zprostředkovaně“.

Vlastník zvířete se mohl povinnosti náhrady vyhnout tím, že vlastník zvíře vydal, přičemž musel vydat zvíře živé. V tomto vidím jisté známky toho, že se na zavinění přece jen jistý ohled bralo, protože úprava umožňovala vyhnout se odpovědnosti. Ve vztahu k zavinění je však nutné dodat, že k chování zvířete muselo dojít bez zavinění lidského⁷¹, domnívám se tedy, že v opačném případě by se dalo zvíře považovat za prostředek ke způsobení škody člověkem.

Deska VIII., zákon 7.

Ulp. Dig. XIX 5, 14, 3: Jestliže budou z tvého stromu padat žaludy na můj pozemek a já je spasu vpuštěným dobyt看kem, ... nelze podat ani žalobu o pastvě dobytka podle zákona XII desek, neboť se nepase na tvém, ani žalobu na náhradu škody způsobené dobyt看kem.

S tímto ustanovením zákona souvisí také ustanovení 10. zákona desky VII, které nám tvrdí, že bylo dovoleno sbírat žaludy přepadlé na cizí pozemek. Podle komentáře⁷² šlo o jakýkoli druh ovoce či podobné plodiny s peckou nebo jádrem, která vyšla z pozice vlastníka stromu, a tím pádem i pozemku. Proto také nebylo nutné ctít zásadu, podle níž je součástí pozemku i stromy na něm se nacházející.

Žalobu o pastvě nemůžeme použít, jelikož se škoda neděje na pozemku poškozeného, na kterém by vznikla škoda z pastvy. Naopak ale ani žalobu na náhradu škody způsobené dobyt看kem, jelikož tím, jak se dostane ovoce z dispozice vlastníka stromu, vlastnictví ovoce a vlastnictví stromu se rozchází, proto se nedopustíme žádného protiprávního činu.

⁶⁸ SKŘEJPEK, Michal. Římské soukromé právo. Systém a instituce. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 211

⁶⁹ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 315-316

⁷⁰ BESSENYŐ, András. Római magánjog: a római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében. 3. vydání. Budapest-Pécs: Vydavatelství Dialóg Campus, 2003, s. 524

⁷¹ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 315

⁷² WARMINGTON, Eric. Remains of Old Latin. Volume 3. Cambridge: Harvard University Press, 1935, s. 479

Na tomto místě se zmíníme také o tzv. *actio de pastu pecoris*. Jednalo se o zvláštní žalobu, chránící vlastníka proti neoprávněnému spasení jeho pozemku cizím dobyt看em⁷³. Domnívám se, že pravidla, která byla uvedena výše u *actio de pauperie*, zde platila taktéž. K pastvě tedy muselo dojít bez zavinění lidského⁷⁴, pravidlo se neaplikovalo na zvíře volně žijící. Co se ovšem týče podmínky divokosti, tato nebyla nutná. Zde právě naopak, mělo by být pravděpodobnější, že tento pozemek spase spíše zvíře domácí.

Deska VIII., zákon 8.

KDO BY OČAROVAL PLODY ... ANI CIZÍ SADBŮ NEPŘEVÁDĚJ ...

Máme zde poškození cizí úrody prokletím. Uvedené pravidlo chrání ovšem pouze visící plody⁷⁵. Podle komentáře mělo dojít k náhradě škody za toto jednání (ačkoli ne v pravém slova smyslu - viz výše). Z právního hlediska zde máme útok nezpůsobilými prostředky, které nás ale stejně vede k náhradě. Zvláštní příklad, že Římané, jakkoli právnickým myšlením obdařeni, byli stále nábožensky natolik založeni, že dali vzniknout obdobné normě.

Toto pravidlo však bylo nutné uvést z jiných důvodů. Naznačuje totiž rituální původ dávných pravidel, o kterém bylo řečeno výše.

Deska VIII., zákon 9.

Plin. NH XVIII 3, 12: Jestliže plody získané orbou spásal nebo posekal v noci dospělý, byl podle XII desek potrestán smrtí, přikazovaly ho pověsit a tak obětovat Cereře ..., nedospělce podle praetorova rozhodnutí zbičovat a zaplatit škodu nebo její dvojnásobek.

Toto ustanovení chránilo před pastvou nebo tajným sekáním plodin v noci. Způsob získání těchto plodin musel být v obdělávání půdy⁷⁶. To však není v souladu s tím, jak toto ustanovení přeložil prof. Skřejpek⁷⁷, který použil i výraz „posekat“, čímž ale k obdělávání půdy nedojde. Osobně se domnívám, že mohlo dojít ke sklizni cizích plodin jakýmkoli způsobem. Plodiny byly zřejmě tak vzácnou komunitou, že byl zaveden takto přísný trest. Trest měl být

⁷³ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 32

⁷⁴ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 316

⁷⁵ WARMINGTON, Eric. Remains of Old Latin. Volume 3. Cambridge: Harvard University Press, 1935, s. 479

⁷⁶ Tamtéž, s. 481

⁷⁷ SKŘEJPEK, Michal. Prameny římského práva: Fontes iuris romani. 2. vydání. Praha: Vydavatelství LexisNexis CZ, 2004, s. 43

vykonán pověšením, a tímto způsobem mělo dojít k obětování škůdce Ceceře, tedy Bohyni plodin.

Podle komentáře⁷⁸ snad šlo pouze o dvojnásobek, žádná prostá náhrada zde nespádala. Já se však budu přiklánět k názoru, že konzul (prétor v těchto dobách neměl ještě být funkcí, proto tímto výrazem byl myšlen konzul) se mohl rozhodnout, zda nedospělec zaplatí prostou hodnotu či dvojnásobek. Měl tedy podle moderní terminologie „správní uvážení“ ke stanovení výše této „náhrady“. Zde tedy nacházíme příklad toho, že i nedospělci byli odpovědní za své činy (viz výše).

Deska VIII., zákon 10.

Gaius Dig. XLVII 9, 9: Kdo zapálí stavení nebo hromadu obilí ležící vedle domu, bude spoután, zbičován a upálen, jestliže to spáchal úmyslně a vědomě, pokud náhodou, to jest z nedbalosti, musí buď nahradit škodu, nebo, je-li méně majetný, bude potrestán mírněji.

Zde máme tzv. *actio aedium incensarum*. Žaloba se měla vztahovat na každý druh budov, ne pouze na domy⁷⁹. Zde taktéž vidíme případ rozlišování mezi úmyslem a nedbalostí (viz výše).

Zvláštností tohoto ustanovení se jeví diferenciaci podle majetnosti škůdce. Byl-li totiž škůdce nemajetný, měl být potrestán mírněji. Tím se nejspíš sledovala okamžitá náhrada, když při čekání na shromáždění většího obnosu mohlo dojít k větším škodám, např. smrt hladem kvůli spálení obilí.

V pozdějších dobách přicházela v úvahu žaloba na čtyřnásobek, po roce na dvojnásobek. Žhář byl posléze trestaný smrtí při požáru ve městě, kdežto méně přísně na venkově (tedy podle *lex Aquilia*), ledaže by při požáru někdo přišel o život, tehdy byla položena odpovědnost podle *lex Cornelia*⁸⁰.

Deska VIII., zákon 11.

Plin. NH XVII 1, 7: staveno je ve XII deskách, že ten, kdo by protiprávně porazil cizí (stromy), zaplatí za každý 25 assů.

⁷⁸ WARMINGTON, Eric. *Remains of Old Latin*. Volume 3. Cambridge: Harvard University Press, 1935, s. 481

⁷⁹ Tamtéž

⁸⁰ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 129

Toto ustanovení zavádí tzv. *actio de arboribus succisis*. Tato žaloba poskytovala ochranu vlastníku proti tajnému poražení jeho stromu, později taktéž interpretováno na vinný keř. U tohoto ustanovení se původně mělo jednat pouze o strom, réva nestačila⁸¹.

Podle komentáře mělo jít o zlý úmysl. To by mělo být v souladu s výše popsanými zásadami, že zavinění se rozlišovalo pouze u deliktů, kde to bylo výslovně uvedeno. Komentář nám taktéž tvrdí, že stačilo strom naříznout a nechat ho osudu.

Zde taktéž vidíme celkem vzácné ustanovení a to z toho důvodu, že stanovuje přesnou výši soukromé pokuty.

Prétor změnil časem pokutu na dvojnásobnou hodnotu stromu⁸², podle mého názoru kvůli slábnutí hodnoty peněz, stejně jako v případě deliktu urážky na cti (viz kapitola 6.).

Deska XII., zákon 2

SPÁCHÁ-LI OTROK KRÁDEŽ, ANEBO ZPŮSOBÍ-LI ŠKODU.

Gaius IV 75-76: Z protiprávních jednání spáchaných syny pod otcovskou mocí a otroky ... se používají noxální žaloby, ty umožňují otci nebo pánovi buď uhradit škodu, nebo pachatele vydat. - Zavedeny byly také noxální žaloby buď zákony, nebo praetorským ediktem: zákony například žaloba z krádeže zákonem XII desek, ...

Noxálními žalobami se budeme věnovat v kapitole 4., jelikož pouze základy tohoto institutu byly v tomto zákoně položeny. K větší propracovanosti došlo až pravovědou v době klasické (a poklasické)⁸³, proto se podíváme na tento institut u kapitoly, která se věnuje Gaiově Učebnici.

⁸¹ WARMINGTON, Eric. *Remains of Old Latin*. Volume 3. Cambridge: Harvard University Press, 1935, s. 483

⁸² BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 31

⁸³ FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. *A római jog története és institúciói*. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010, s. 562

3. Lex Aquilia

Asi roku 286 před n. l.^{84 85} byl přijat zákon na návrh tribuna Aquilia⁸⁶, který se nadále jmenuje lex Aquilia, někdy lex Aquilia de damno. Tento zákon se členil do tří kapitol. Právě jak se členily tyto kapitoly, se na ně podíváme i my. Jeho ustanovení o poškození cizí věci, kapitola I. a III., zůstala pak směrodatná pro celý vývoj práva římského⁸⁷. Můžeme v literatuře také nalézt pozůstatky tohoto zákona i v Koldínově úpravě⁸⁸.

Nejdříve se ale podíváme na obecné předpoklady poškození cizí věci, které se změnily oproti předešlé kapitole, jelikož znázornění vývoje je pro naše účely důležité.

3.1 Obecné předpoklady

3.1.1 Zavinění

U tohoto předpokladu došlo k nejvýznamnější změně. Podle Akvilského zákona totiž neodpovídal člověk, který neměl tzv. zlý úmysl⁸⁹. Proto ve vztahu k tomuto zákonu nedbalost exkulpovala. Došlo tedy k většímu rozlišování zavinění.

V tomto ohledu nám prof. Kincl uvádí, že výrazem „iniuria“ se rozumělo v Akvilském zákoně zlý úmysl (dolus)⁹⁰, ačkoli můžeme narazit i na takový názor, že tím se mělo na mysli spíše stanovení obecnějšího předpokladu, a to protiprávnosti⁹¹. Stejně tak tento výraz mohl znamenat jakési spojení mezi delikty *damnum iniuria datum* a *iniuria*, což však ani jiný autor nedokázal posoudit pouze podle použitých frází⁹². Zlým úmyslem jedná osoba, která jedná tím či oním způsobem, ačkoli ví, jaké škodlivé důsledky jeho jednání může mít. Pod tuto kategorii bylo zařaditelné více, než jen jednání záměrně směřující ke škodlivému výsledku, proto se také někdy jako *dolozní* kvalifikovalo každé jednání, které odporovalo požadavkům slušnosti a

⁸⁴ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 157

⁸⁵ V literatuře se však můžeme setkat i s jiným časovým zařazením, např. r. 573, 464 či 76 před. n. l.

⁸⁶ Celé jméno navrhovatele tohoto zákona se nedochovalo

⁸⁷ VÁŽNÝ, Jan. Římské právo obligační. Část I. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1924, s. 21

⁸⁸ BÍLÝ, L., Jiří. Lex Aquilia ve středověké právní kultuře. In ANTALOVÁ, Blažena (ed). *Delicta privata a crimina publica v římskom práve*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2010, s. 70

⁸⁹ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 84

⁹⁰ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 264

⁹¹ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 308

⁹² MACCORMACK, Geoffrey. On the third chapter of the lex Aquilia. *Irish Jurist*, 1970, č. 5., s. 178

poctivosti⁹³. Má-li však být založena odpovědnost na zlém úmyslu, tak má být škůdce vědom všech podstatných náležitostí deliktu⁹⁴. Pokud se tedy potenciální škůdce splete, tak se omylem nezabývali a spokojili se s tím, že objektivně nenastalo bezprávi⁹⁵, to by tedy znamenalo, že omyl byl využitelný pouze za předpokladu, že se bezprávi stalo. O omylu podrobněji pojednáme u kapitoly věnované Gaiově Učebnici.

3.1.2 Příčinná souvislost

Prof. Vážný u tohoto předpokladu uvádí, že původně byla příčinná souvislost ve smyslu lex Aquilia chápána pouze jako jednání *damnum corpore corpori datum*⁹⁶. Tento delikt se nám tedy omezil pouze na přímé a bezprostřední tělesné působení na věc. V tomto smyslu byla příčinná souvislost velmi přísný institut. Pokud by totiž došlo k nějakému zásahu do této příčinné souvislosti, byť by byl sebemenší, znamenalo by to beztrestnost. Stejný následek by ovšem mělo i to, kdyby ke způsobení následku došlo jiným, zprostředkovaným způsobem. Příkladem může sloužit situace, kdy jsme zavřeli cizího otroka, který následně vyhladověl. Technicky vzato jsme ho totiž nezabili, pouze jsme vytvořily předpoklady pro toto, nepůsobili jsme tedy tělesně.

Přímé tělesné působení se vztahovalo na obě relevantní kapitoly⁹⁷. Kapitoly se tedy lišily pouze buď v předmětu útoku, či intenzitě, nikoli však ve způsobu spáchání. Podle doc. Antalové stanovením takového způsobení škodlivého následku, tedy *damnum corpore corpori datum*, se sledovaly právě dvě veličiny, a to zavinění a příčinná souvislost⁹⁸.

Interpretací lex Aquilia a pravovědou sice došlo k rozpracování a prohloubení nauky o příčinné souvislosti, avšak jelikož se tak nestalo přímo podle tohoto zákona, podíváme se hlouběji na tento prvek v rámci následujících dvou kapitol.

Na tomto místě je nutno se zmínit o formě jednání. Podle tohoto zákona mělo dojít k jednání pouze formou konání, tedy pozitivního chování, opominutí tedy nepostačovalo k odpovědnosti podle tohoto zákona.

⁹³ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 111

⁹⁴ Tamtéž

⁹⁵ Tamtéž

⁹⁶ VÁŽNÝ, Jan. Římské právo obligační. Část I. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1924, s. 22

⁹⁷ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 308

⁹⁸ ANTALOVÁ, Blažena. Poškodenie spoločnej steny požiarom z chlebovej pece. In ANTALOVÁ, Blažena (ed). *Delicta privata a crimina publica v rímskom práve*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2010, s. 59

3.2 Kapitola první

Podle první kapitoly odpovídal ten, kdo úmyslně a bezprávně zabil cizího otroka nebo dobytče. Zabití tedy znamenalo v tomto směru úplné zničení věci, tedy situaci, kdy již věc nemůže sloužit svému běžnému účelu.

Není žádným překvapením, že ve vztahu k otrokům se uplatňovalo pojetí, že jde o věci (*res Mancipi*). Od tohoto právního pojetí se odvíjela možnost jejich pánů s nimi libovolně nakládat a dokonce je i beztrestně zabít. Hlavními důvody vzniku otroctví byly: válečné zajetí nepřátel (naopak se římský občan stával otrokem nepřítele), zrození z otrokyně (která nebyla ani přechodně svobodná za těhotenství), a vážná provinění. Otroctví zaniká zejména udělením svobody státem za odměnu, propuštěním na svobodu a vydržením svobody.⁹⁹

Dobytkem se podle *Digest*¹⁰⁰ rozumělo zvíře, které je domácí a slouží hospodářským účelům běžné rodiny. K takovým zvířatům bychom zařadily například ovce, kozy, koně, mezky či osly, zejména kvůli jejich tažným vlastnostem či užitkové produkci. Avšak pokud šlo o jinou kategorii, kterou se rozuměla domácí zvířata, byla situace jiná. Ačkoli sloužila domácnosti, jejich hospodářský účel nebyl natolik významný, aby případně škůdce odpovídal za jejich poškození podle kapitoly první. Divoká zvířata jako jsou například medvědi, lvi či panterí, už bychom do této kategorie tím spíše nezařadili. Proč tomu tak bylo? Nejspíše bychom stejně mohli o jejich povaze říci to samé jako o zvířatech domácích, ale zdá se mi správnější přístup jiný. Jejich povaze přirozeně odpovídá, že budou divoká a z toho důvodu bránit se jim je dokonce vyžadováno. To ale přitom neznamená, že škůdce byl úplně beztrestný, následovala by podle mě totiž odpovědnost podle kapitoly třetí, samozřejmě pouze za situace, kdy by zde nebyla okolnost vylučující protiprávnost. Musíme se však zastavit ještě nad ještě jednou, poslední skupinou, a to jsou tzv. smíšená zvířata. Do této skupiny patřily například sloni či velbloudi, protože i když se jevila jejich povaha jako divoká, lidé je využívali i k hospodářským účelům, a to kvůli jejich tažné síle. A z tohoto posledně jmenovaného důvodu byla tato skupina posuzována podle kapitoly první. Do této první kapitoly samozřejmě nespádali zajisté ptáci (ať již divoká či nikoli), a to právě z důvodu, že z logiky věci nemají čtyři nohy. Žaloba sloužila k dosažení nejvyšší hodnoty, kterou měl zabitý otrok nebo dobytče v posledním roce¹⁰¹.

⁹⁹ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 251-252

¹⁰⁰ D 9, 2, 2

¹⁰¹ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 35

3.3 Kapitola druhá

Tato kapitola upravovala postavení adstipulatora, který úmyslně a bezprávně prominul dluh ke škodě hlavního věřitele. Úprava však záhy vyšla z užívání, kdy vztah těchto dvou osob se začal chápat jako *mandatum*¹⁰².

3.4 Kapitola třetí

Jak se v literatuře uvádí, je možné, že tato třetí kapitola byla připojena až dodatečně¹⁰³.

Do této kategorie se zařazovala jakákoli věc, která nespadala do kapitoly první. Podle této úpravy se tedy posuzovalo jak poškození otroka či dobytčete, tak poškození, ale i úplné zničení každé jiné věci¹⁰⁴. Třetí kapitola tedy obsahovala relativně obecné ustanovení o poškození cizí movité věci, ačkoli se můžeme setkat i s názorem, že nemovitosti již v době přijetí zahrnovala také¹⁰⁵. Zde proto můžeme vidět, že v souvislosti s předmětem útoku se začíná opouštět zákonem stanovená konkrétnost.

Způsob spáchání se musel stát určitým způsobem, a to vedle výše zmíněného přímého a tělesného působení na věc, a to buď spálením, zlámáním nebo pokažením. Žádný jiný způsob poškození tedy pod tento zákon nespadal, výčet tedy byl taxativní.

Plná hodnota, kterou jsme takto dostali, byla vymahatelná bez ohledu na závažnost poranění nebo poškození. Tento přístup však mohl být velice nespravedlivé, a to s ohledem na to, že i sebemenší poškození by znamenalo povinnost platit celou hodnotu poškozené věci, kterou měla v těch intervalech. Proto se v literatuře objevují i takové názory, že takový výpočet byl mírnější¹⁰⁶. Sám však prof. MacCormack, který shromáždil všechny tyto teorie, se přiklání k většinovému názoru, a tedy, že tato kapitola umožňovala získat vlastníku nejvyšší hodnotu předmětných věcí během předchozích třiceti dnů, i když nebylo jasné, jak se má s intervalem třiceti dnů pracovat^{107 108}. Tento celkem přísný způsob výpočtu přikládá tomu, že zákon byl přijat v době politických nepokojů, kdy šlo očekávat násilí a škody na majetku, a proto je

¹⁰² Tamtéž, s. 157

¹⁰³ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 263

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 264

¹⁰⁵ MACCORMACK, Geoffrey. On the third chapter of the lex Aquilia. *Irish Jurist*, 1970, č. 5., s. 171

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 165

¹⁰⁷ MACCORMACK, Geoffrey. On the third chapter of the lex Aquilia. *Irish Jurist*, 1970, č. 5., s. 171

¹⁰⁸ | 4, 3, 14

možné, že byl záměrně navržen tak, aby měl odstrašující účinek¹⁰⁹. Tento názor je ve shodě i s tím, že „ohodnocení věci se řídilo principem penalizování i náhrady škody“¹¹⁰.

Dále bylo nutné, aby poškození bylo značné (podstatné), i když skutečná ekonomická ztráta mohla být docela malá. Až právníci pozdní republiky chtěli zahrnout do této kapitoly i případy lehčího rázu¹¹¹. Proto vidíme, že směr vývoje nesouvisel s vážností ekonomické ztráty jako takovou, ale s vážností úrazu.

Žaloba sloužila k dosažení nejvyšší hodnoty, kterou měla poškozená věc v posledních 30 dnech před činem¹¹².

3.5 Forma „odškodnění“

Pokuta ve prospěch poškozeného nebyla náhradou škody, nýbrž následkem zakázaného jednání¹¹³. Předmětem žaloby *actio legis Aquiliae* byla peněžitá suma, podle hodnoty věci vyměřená, reprezentující peněžitý trest, nikoli náhradu škody¹¹⁴. Ani v těchto dobách tedy nemůžeme počítat s čistou náhradou škody, jak jej známe dnes.

Někdy však vlastník věci mohl obdržet více, než jen ztrátu, kterou utrpěl¹¹⁵. To platilo hlavně u otroka či živých předmětů (např. rostliny, zvířata), které mají přirozené uzdravovací mechanismy. Příkladem může být otrok, který je vážně zraněn, ale nakonec se vzchopí. Vlastník však přesto i v tomto případě dostane nejvyšší hodnotu, kterou měl otrok během předchozích třicet dnů¹¹⁶. Kalkulovalo se tedy s hodnotou věci, která se zkoumala z dřívějších časových intervalů, v čemž můžeme právě vidět penální charakter tohoto „odškodnění“ (viz výše). Tato hodnota věci se vypočítávala pouze z běžné hodnoty plnění, tzv. *vera rei aestimatio*¹¹⁷, nepřihlíželo se tedy k jiným skutečnostem. Žaloba samozřejmě vyžadovala naprostou materiálnost škody¹¹⁸. Nebylo tedy možné přihlídnout k dalším skutečnostem, které by se daly postihnout některou žalobou, která chránila nemateriální zájmy (viz kapitola 6.).

¹⁰⁹ MacCORMACK, Geoffrey. On the third chapter of the *lex Aquilia*. *Irish Jurist*, 1970, č. 5., s. 174

¹¹⁰ BÍLÝ, L., Jiří. *Lex Aquilia ve středověké právní kultuře*. In ANTALOVÁ, Blažena (ed). *Delicta privata a crimina publica v římském práve*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2010, s. 69

¹¹¹ MacCORMACK, Geoffrey. On the third chapter of the *lex Aquilia*. *Irish Jurist*, 1970, č. 5., s. 171-172

¹¹² BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 35

¹¹³ Tamtéž, s. 157

¹¹⁴ VÁŽNÝ, Jan. *Římské právo obligační. Část I*. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1924, s. 21

¹¹⁵ MacCORMACK, Geoffrey. On the third chapter of the *lex Aquilia*. *Irish Jurist*, 1970, č. 5., s. 173

¹¹⁶ Tamtéž, s. 173-174

¹¹⁷ REBRO, Karol, BLAHO, Peter. *Římské právo*. 4. dopl. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 374

¹¹⁸ BONFANTE, Pietro. *Institute římského práva*. 9 vydání. Přeložil: VÁŽNÝ, Jan. Brno: Právník, 1932, s. 560

3.6 Procesní aspekty

Actio legis Aquiliae byla kvůli soukromé pokutě nepřekvapivě také žalobou poenální¹¹⁹, a to ryze poenální, která příslušela pouze vlastníkovu poškozené věci¹²⁰, výhradně proti škůdci. Jelikož byla actio legis Aquiliae tzv. actio legitima byla aktivně i pasivně omezena na občany římské, avšak následně peregrinovi nebo proti němu udělovala se pro protiprávné poškození cizí věci alespoň actio utilis (viz kapitola 4.) s fikcí občanství¹²¹.

I nadále však měla přednost dohoda mezi škůdcem a poškozeným¹²². Podle tohoto zákona však napříště šlo přisoudit pouze hodnotu podle maximální hodnoty stanovené zákonem, tedy soudce neměl možnost výběru jako v dobách zákona XII desek (damnas esto)¹²³.

Uznal-li pachatel svou vinu, má žaloba funkci pouhé actio confessoria, jinak hodnota sporu stoupne na dvojnásobek (infitiari)¹²⁴. Už první kapitola totiž obsahovala ustanovení o zapírání¹²⁵, i když samotný princip byl známý a tímto zákonem se „pouze“ stanovilo nové vyčíslení¹²⁶. Toto zapírání se však omezovalo pouze na zapírání před prétozem¹²⁷, nestačilo tedy zapírat při osobní konfrontaci někde na ulici. Dalším omezením tohoto institutu bylo, že zapírání se mělo vztahovat na spáchání škody, nikoli na výši škody¹²⁸. Pokud se škůdce přiznal před magistrátem, měl postavení jako „confessus“¹²⁹. To způsobovalo, že proces se ukončuje a toto přiznání má v zásadě povahu odsuzujícího rozsudku, kdy obsahem přiznání je rozhodčí vázán. Zpravidla následuje bez dalšího exekuční řízení. Pokud ale přiznání nezní na určitou peněžní částku, následuje ještě další žaloba (actio ex confesso), kde se stanovuje pouze výše nároku. Právě u tohoto deliktu mělo přiznání pro žalovaného tu výhodu, že ho pojišťovala proti dvojnásobnému odsouzení¹³⁰. Pochopitelně ale přiznání škůdce nenahrazovalo způsobení

¹¹⁹ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 35

¹²⁰ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 264

¹²¹ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 309

¹²² BOZÓKY, Alajos. A római magánjog tankönyve. Pest: Vydavatelství Heckenast Gusztáv, 1870, s. 342

¹²³ Tamtéž

¹²⁴ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 35

¹²⁵ REBRO, Karol, BLAHO, Peter. Rímske právo. 4. dopl. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 424

¹²⁶ BÍLÝ, L., Jiří. Lex Aquilia ve středověké právní kultuře. In ANTALOVÁ, Blažena (ed). Delicta privata a crimina publica v rímskom práve. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2010, s. 66

¹²⁷ REBRO, Karol, BLAHO, Peter. Rímske právo. 4. dopl. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 424

¹²⁸ Tamtéž

¹²⁹ BOZÓKY, Alajos. A római magánjog tankönyve. Pest: Vydavatelství Heckenast Gusztáv, 1870, s. 342

¹³⁰ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 73

samotné škody, jak to vidíme i v Digestech¹³¹. Tento institut se postupně stával institutem nezávislým na tomto zákoně a nakonec se promítl i do středověké společnosti¹³².

Jak dále uvidíme, v justiniánské době měla žaloba taktéž funkci náhradní (*actio mixta*)¹³³, nikoli jen čistě poenální, ačkoli prameny mluví výslovně o poenální povaze této žaloby (viz kapitola 5.).

¹³¹ D 9, 2, 23, 11 a D 9, 2, 24

¹³² BÍLÝ, L., Jiří. Lex Aquilia ve středověké právní kultuře. In ANTALOVÁ, Blažena (ed). *Delicta privata a crimina publica v římskom práve*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2010, s. 67-68

¹³³ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 35

4. Náhrada škody očima Gaiovy Učebnice

Podívat se na Gaiovu Učebnici práva ve čtyřech knihách je pro nás důležité z toho důvodu, abychom viděli, jakou úpravu měli Římané v době klasického římského práva. Využitelnost tohoto díla je přínosná hlavně z toho důvodu, že se dílo téměř celé zachovalo. Celý překlad jsem získal od prof. Kincla¹³⁴, a proto nebudu na jeho dílo odkazovat pokaždé.

V této kapitole se budeme zabývat rovněž Akvilským zákonem, jelikož ten byl pro následný vývoj náhrady škody směřodatný. Přirozeně se proto budeme spíše zabývat tím, co přidala pravověda a prétorické právo, než samotným zákonem, kterému jsme věnovali předešlou kapitolu. Římané totiž poznali potřebu rozšíření působnosti zákona na jiné, dosud neřešené případy, ale jelikož nechtěli zasáhnout přímo do fungujícího zákona¹³⁵, tak ho doplnili právě těmito způsoby.

Stejně jako v předešlých kapitolách, nejprve zkoumáme obecné předpoklady a to, co se v této spojitosti změnilo, a až následně se zaměříme na doplnění jednotlivých kapitol lex Aquilia.

4.1 Obecné předpoklady

4.1.1 Zavinění

Culpa (v užším slova smyslu - znamená nedbalost) byla ještě v době klasického práva pojem jednotný, zahrnovala ovšem nedbalosti různé intenzity. K určení toho, co je a co není nedbalé, užívali římscí právníci abstraktní měřítko pečlivosti a ostražitosti starostlivého otce rodiny (*diligentis patris familias*)¹³⁶. Toto měřítko bylo objektivní, a nebraly se ohledy na individuální vlastnosti škůdce. Taktéž pečlivost a ostražitost starostlivého otce rodiny se posuzovala průměrně¹³⁷.

¹³⁴ GAIUS: Učebnice práva ve čtyřech knihách. Přeložil: KINCL, Jaromír. Přetisk 1. vyd. z r. 1981. Brno: Masarykova univerzita, 1999, 274 s.

¹³⁵ BESSENYŐ, András. Római magánjog: a római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében. 3. vydání. Budapest-Pécs: Vydavatelství Dialóg Campus, 2003, s. 528

¹³⁶ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 112

¹³⁷ ANTALOVÁ, Blažena, VRANA, Vladimír. Protiprávnost (iniuria) a zavinenie ako základné predpoklady zodpovednosti za delikt *damnum iniuria datum* podľa lex Aquilia. In BUJŇÁKOVÁ, Mária (ed). Acta Iuridica Cassoviensia 25. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2004, s. 8

I když klasičtí římscí právníci již rozdělení culpa-dolus znali, Gaius v tomto ještě volněji přecházel od jedné formy zavinění k druhé¹³⁸. Ještě ani v této době tedy nebylo přesně stanoveno dělicí kritérium mezi těmito formami zavinění.

Gaius již ve své Učebnici¹³⁹ píše výslovně, že k poškození cizí věci může dojít i nedbalostí, což je jeden z nejvýznamnějších změn oproti dikci samotného lex Aquilia. Vedle toho Gaius ve stejném odstavci vylučuje náhodu, což dává naroveň vyloučení protiprávnosti. V tomto můžeme vidět rozdíl oproti úpravě zákona XII desek, a to tím, že Římané již rozlišovali mezi náhodou a nedbalostí ve větší míře.

4.1.2 Omyl

V této souvislosti musíme zmínit zásadu „ignorantia juris non excusat“, kvůli které právní omyl nebyl důvodem pro vyloučení odpovědnosti škůdce, to mohl vyvolat pouze omyl skutkový. Omyly v právu totiž do jisté míry souvisejí se zaviněním.

Jak jsme se zmiňovali ve druhé kapitole, omyl přicházel v úvahu pouze za předpokladu, kdy měl sloužit k vyloučení odpovědnosti¹⁴⁰. Omyl je popisován jako nesprávná představa o právně významné okolnosti, tedy rozpor mezi představou a skutečností¹⁴¹. Omyl samotný mohl být dvojího druhu, a to omyl skutkový anebo omyl právní.

Omyl skutkový se týkal nějaké skutkové okolnosti tehdy, týkal-li se faktických okolností, jako například identifikace dobytka ve stádu. Pokud totiž chtěl škůdce poškodit úmyslně dobytek třetí osoby, ale nesprávně poškodil dobytek svůj, měl jít o beztrestný čin, jelikož zde nenastalo žádné bezpráví. Pokud by to ale bylo naopak, můžeme uvažovat o využití omylu. Ten mohl být omluvitelný a znamenal tedy beztrestnost, ale v některých případech přece jen neomlouval ani ten (např. tehdy, když neznalost faktů byla hrubým proviněním)¹⁴².

Naopak právní omyl se týká nesprávného právního hodnocení a obecně tato neznalost neomlouvala, jak již bylo zmíněno. Výjimky v tomto ohledu představovali nezletilci, vojáci,

¹³⁸ ANTALOVÁ, Blažena, VRANA, Vladimír. Protiprávnost (iniuria) a zavinenie ako základné predpoklady zodpovednosti za delikt damnum iniuria datum podľa lex Aquilia. In BUJŇÁKOVÁ, Mária (ed). Acta Iuridica Cassoviensia 25. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2004, s. 8

¹³⁹ Gai 3, 211

¹⁴⁰ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 111

¹⁴¹ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 104

¹⁴² KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 113

ženy a venkované, ale pouze tehdy, byla-li by jim tato neznalost ke škodě. Jinými slovy, omyl nebyl využitelný, kdyby jeho aplikací mohly tyto osoby něco získat¹⁴³.

4.1.3 Deliktní způsobilost

Ve vnímání menších dětí (infantes) nedošlo k žádné změně¹⁴⁴. Důležité je však uvést, že na jejich roveň byli právně postavení i tzv. infantiae proximi (kdo sotva překročil dětský věk)¹⁴⁵. Kdežto při zkoumání deliktů nedospělců (do dovršení 14, u děvčat 12 let, kdy nastávala dospělost¹⁴⁶) ke změně došlo. Klasičtí právníci totiž zdůrazňovali, že u nedospělců, kteří se přibližují hranici dospělosti (pubertati proximi) je třeba protiprávní jednání posuzovat individuálně a zkoumat duševní vyspělost pachatele, tj. zjišťovat, zda už je či ještě není schopen uvědomovat si možné škodlivé důsledky svého jednání¹⁴⁷. Rozdíl mezi impuberes pubertati proximi a infantiae proximi nebyl však určen pevnými lety¹⁴⁸.

S větším zkoumáním zavinění byli k deliktnímu jednání nezpůsobilí taktéž šílenci, tzv. furiosus¹⁴⁹, přičemž k tomuto nepotřebovali žádné úřední rozhodnutí¹⁵⁰. Jak již bylo naznačeno, pomine-li jejich duševní choroba, i když jen dočasně ve světlých okamžicích (dilucida intervalla), neprodleně odpadá i jejich neodpovědnost¹⁵¹, stejně tak automaticky.

4.1.4 Noxální žaloby

Nyní ve stručnosti pojednáme o slíbeném institutu noxálních žalob, které byly zavedeny zákonem XII desek. V Gaiově Učebnici¹⁵² bylo stanoveno, z jakých právních důvodů vznikají. To znamená, že jejich přiřazení k deliktům nebylo automatické a všeobecné. Například právě v souvislosti s *damnum iniuria datum* to byl *lex Aquilia*, který je připustil.

Noxální žaloby se týkaly otroků a osob podřízených cizí moci, tedy *alieni iuris* (kromě manželky¹⁵³). Za ně totiž odpovídal pán věci (v případě otroka) či *pater familias* (v případě osob

¹⁴³ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 113

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 76

¹⁴⁵ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 127

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 228

¹⁴⁷ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 77

¹⁴⁸ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 114

¹⁴⁹ PANČIŠIN, Viktor. Páchatel deliktu v římskom práve - otázka deliktuálnej spôsobilosti a „diskriminácie zjavného zloděja“. In VOJÁČEK, Ladislav, TAUCHEN, Jaromír (ed). I. česko-slovenské setkání doktorských studentů a postdoktorandů oboru právní historie a římského práva. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 211

¹⁵⁰ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 118

¹⁵¹ Tamtéž

¹⁵² Gai 4, 76

¹⁵³ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 29

podřízených), pro něj však budeme dále užívat pojem „majitel moci“. Odpovídal za všech okolností pouze majitel moci, a nikoli ten, komu v dobré víře otrok sloužil¹⁵⁴. Tyto osoby neodpovídaly ani ne z důvodu, že neměly deliktní odpovědnost, ale z důvodu, že poškozený se nemohl žádným způsobem uspokojit u „skutečného“ škůdce, jelikož on nic nevlastnil¹⁵⁵. Podle prof. Heyrovského je pravděpodobné, že zde bylo střední vývojové stadium, kde ze svémocného odvedení viníka scházelo jen na základě smíru mezi poškozeným a majitelem moci a dobrovolné pokuty¹⁵⁶. Ve starověké době jsme se mohli setkat dokonce s formou, že vydání „skutečného“ škůdce bylo podmínkou vyhnutí se odplatě, tedy soukromé pomsty¹⁵⁷.

Majitel moci byl nadále povinen buď zaplatit poenu, či pachatele vydat (tzv. noxae deditio). Žaloby byly velice flexibilní a stávalo se dokonce, že žaloba prostá byla následně přeměněna na žalobu noxální, ale i naopak, jestliže došlo ke změně statusu „skutečného“ škůdce.

K deliktu muselo dojít bez vědomí či proti vůli majitele moci¹⁵⁸, jelikož prétor zavedl omezení, že se nemůže majitel moci takhle noxálně odpovědnosti vyhnout, pokud je i sám vinný¹⁵⁹. S vědomím se chápalo také strpění, tedy nezabránění následku, i když k tomu majitel moci možnost měl¹⁶⁰. Pokud ho dokonce k deliktu navedl, tak normálně se dalo žalovat proti majiteli moci pomocí actio poenalis pro jeho delikt a actio noxalis za delikt podřízeného¹⁶¹.

Vydáním „skutečného“ škůdce před litiskontestací ho zbavovala odpovědnosti podstupovat soudní spor¹⁶². Naproti tomu zbavit odpovědnosti ve smyslu placení soukromé pokuty ho mohlo vydání až po vynesení rozsudku¹⁶³. Tento úkon prováděl při dítěti mancipací

¹⁵⁴ D 9, 2, 27, 3

¹⁵⁵ PANČIŠIN, Viktor. Páchatel deliktu v římskom práve - otázka deliktuálnej spôsobilosti a „diskriminácie zjavného zloděja“. In VOJÁČEK, Ladislav, TAUCHEN, Jaromír (ed). I. česko-slovenské setkání doktorských studentů a postdoktorandů oboru právní historie a římského práva. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 212

¹⁵⁶ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 313

¹⁵⁷ FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. A római jog története és institúciói. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010, s. 561

¹⁵⁸ BESSENYŐ, András. Római magánjog: a római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében. 3. vydání. Budapest-Pécs: Vydavatelství Dialóg Campus, 2003, s. 523

¹⁵⁹ FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. A római jog története és institúciói. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010, s. 562

¹⁶⁰ D 9, 2, 45

¹⁶¹ FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. A római jog története és institúciói. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010, s. 562

¹⁶² BESSENYŐ, András. Római magánjog: a római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében. 3. vydání. Budapest-Pécs: Vydavatelství Dialóg Campus, 2003, s. 523

¹⁶³ Tamtéž

(in causam mancipii), kdežto u otroka mancipací nebo injurecessí¹⁶⁴. V justiniánském právu postačilo otroka převést do moci poškozeného již pouhou tradicí¹⁶⁵. V klasickém právu se otrok převáděl trvale, kdežto za Justiniána směl noxae deditus, jestliže odsloužil dluh, žádat, aby byl propuštěn na svobodu¹⁶⁶.

V právu klasickém mohl majitel moci vydat dokonce i mrtvolu škůdce, to ovšem pouze za podmínky, že zemřel až po litiskontestaci¹⁶⁷. Zemřel-li by totiž ještě před tímto okamžikem, odpovědnost by zanikla, jelikož majitel moci neodpovídal osobně¹⁶⁸. Tento režim platil stejně jak pro otroky, tak pro osoby podřízené, a podmínkou bylo, že škůdce byl jak v právní, tak ve faktické moci majitele moci v době litiskontestace¹⁶⁹. Podle Justiniána však mu nezbyvalo než zaplatit litis aestimationem, i po tomto okamžiku¹⁷⁰.

Pokud se poddaná osoba dopustila deliktu přímo proti samému majiteli moci, žádná žaloba přípustná nebyla, což bylo obecným pravidlem¹⁷¹. Tato žaloba by totiž neměla význam. Představme si totiž situaci, kdy otrok zraní při svých úkolech zvíře, které ale patří pánovi otroka. Žalovat otroka nemohl (ten nic neměl), zvíře už vůbec ne. Jedinou možností by bylo žalovat sám sebe, což by byl nesmysl. Naši větší pozornost si však zaslouží skutečnost, že žaloba byla vyloučena i pro ten případ, když se později tento otrok či tato osoba podřízená dostane z moci¹⁷², v čemž můžeme vidět výjimku z flexibility tohoto institutu.

V případě, kdy se „skutečný“ škůdce dostal do moci poškozeného (samozřejmě až poté, co škodu způsobil - viz výše), byla by samozřejmě actio noxales vyloučena, a to z výše uvedených důvodů. Je však sporné, zda je žaloba přípustná za situace, kdy se tento škůdce dostane z moci¹⁷³, existoval totiž dvojitý názor¹⁷⁴. Domnívám se, že v tomto případě není důvodu trvat na skrytém trvání odpovědnosti a aplikoval bych stejný postup jako výše. Důvod vidím

¹⁶⁴ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 313

¹⁶⁵ Tamtéž

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 314

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 313

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 314

¹⁶⁹ PANČIŠIN, Viktor. Páchatel deliktu v římskom práve - otázka deliktuálnej spôsobilosti a „diskriminácie zjavného zlodeja“. In VOJÁČEK, Ladislav, TAUCHEN, Jaromír (ed). I. česko-slovenské setkání doktorských studentů a postdoktorandů oboru právní historie a římského práva. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 212

¹⁷⁰ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 313

¹⁷¹ Tamtéž, s. 314

¹⁷² Tamtéž, s. 314-315

¹⁷³ Tamtéž, s. 315

¹⁷⁴ Gai 4, 78

totiž v tom, že tento škůdce by neměl možnost nijak jinak se dostat z moci poškozeného, než v souladu s jeho vůlí, což bych v tomto případě považoval za mlčky učiněné prominutí dluhu.

Rozdíl mezi otrokem a filius familias byl při noxálních žalobách v tom, že otrok mohl být samostatně žalován pouze po propuštění na svobodu, kdežto filius familias mohl být samostatně žalován za všech okolností. Od začátku tedy bylo možné žalovat buď noxálně pater familias nebo normálně osobu podřízenou. Z odsuzujícího rozsudku proti osobě podřízené mohl poškozený vést exekuci buď proti němu, nebo mohl žalovat otce do výše peculia (actio iudicati de peculi), neboť zahájení trestní žaloby proti synovi bylo pojímáno pravovědou jako jakýsi kontrakt verbální, a z kontraktů svých dětí ručil pater familias do obnosu faktického jmění dětí, tedy peculia¹⁷⁵.

V právu klasickém však již nebylo možné ženské potomky vydávat, tedy využívat u nich možnosti je vydat¹⁷⁶. Nakonec ve 4. století zanikly actiones noxales týkající se (všech) poddaných dětí¹⁷⁷, což mohlo souviset s dostatečnou samostatností filius familias¹⁷⁸, a nadále se využívaly pouze ve vztahu k otrokům.

4.1.5 Procesní aspekty

Velmi významnou úlohu v rozšíření působnosti lex Aquilia hrála osoba préтора. Ten totiž pomocí svého impéria doplňoval civilní právo. Byly dva druhy žalob, které takovým způsobem poskytoval. Zaprvé to bylo tzv. actio utilis, jejíž skutkový základ se částečně odchyloval od případu, který byl upraven právem civilním¹⁷⁹. Na druhé straně stál tzv. actio in factum, která nám poskytovala ochranu zakládající se na novém skutkovém poměru, netvořícím zvláštní právní útvar a neuznaném právem civilním¹⁸⁰. Zde je nutno dodat, že existoval i tzv. užší smysl žalob in factum, kdy zahrnoval žaloby poskytující prétořem za mimořádných okolností od případu k případu, na rozdíl od ediktských žalob, garantovaných prétořským ediktem¹⁸¹.

¹⁷⁵ VÁŽNÝ, Jan. Římské právo obligační. Část I. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1924, s. 33-34

¹⁷⁶ FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. A római jog története és institúciói. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010, s. 562

¹⁷⁷ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 29

¹⁷⁸ PANČIŠIN, Viktor. Páchatel deliktu v římskom práve - otázka deliktuálnej spôsobilosti a „diskriminácie zjavného zloděja“. In VOJÁČEK, Ladislav, TAUCHEN, Jaromír (ed). I. česko-slovenské setkání doktorských studentů a postdoktorandů oboru právní historie a římského práva. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 213

¹⁷⁹ BONFANTE, Pietro. Instituce římského práva. 9. vydání. Přeložil: VÁŽNÝ, Jan. Brno: Právnický, 1932, s. 123

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 123-124

¹⁸¹ Tamtéž, s. 124

Žaloba z tohoto zákona byla následně rozšířena i na škody, způsobené nepřímo¹⁸², tedy non corpore, a to prostřednictvím actio utilis¹⁸³. Přesněji se mělo poškození nazývat „damnum corpori sed non corpore datum“¹⁸⁴, což vidíme i v Učebnici, kde je uvedeno, že se mělo použít pomocné žaloby¹⁸⁵. Takovým příkladem byla situace, kdy někdo zavře a hladem zahubí otroka nebo dobytče (jistě ne neživou věc), anebo kdyby někdo poháněl dobytek tak prudce, že by se poškodil. Stejně tak se postupovalo, kdyby někdo přemluvil cizího otroka, aby vyšplhal na strom, nebo aby sestoupil do studny a on by při šplhání či sestupu spadl a ublížil by si. Tady je nutné ale si uvědomit, že samotnou gravitaci ještě Římané počítali mezi způsob „svým tělem“, kdy se u stejného ustanovení uvádí, že ten, kdo shodil z mostu či ze břehu do řeky cizího otroka a on se utopil, způsobil tím, že shodil, škodu svým tělem¹⁸⁶. Otázkou ovšem zůstává, zda se mělo v tomto případě na mysli, že se otrok zabil přímo pádem či až následně tím, že neuměl plavat.

I nadále bylo postižitelné pouze pozitivní jednání, tzv. culpa commissiva¹⁸⁷, s tím, že ve spojitosti s nedbalostí se mělo jednat o culpa in faciendo¹⁸⁸, tedy nedbalost měla být v pozitivním jednání. Bez dalšího tedy opominutí nestačilo, jak to bylo později v právu smluvním¹⁸⁹. Žaloba z tohoto zákona příslušela pouze vlastníkovému poškození věci, jelikož Gaius ve vztahu k tomuto deliktu jiné osoby nezmiňuje, kdežto u deliktu krádeže takový výčet uvádí¹⁹⁰. Následně byla přetorem rozšířena žaloba taktéž proti dědici škůdce, avšak pouze na to, čeho z deliktu nabyl, i když toho později pozbyl¹⁹¹.

4.2 Kapitola první

Ve vnímání hodnoty poškozeného otroka se začalo přihlížet i k jiným okolnostem, tedy k jeho kvalitě¹⁹². Konkrétně¹⁹³ se rozlišovalo, zda se jedná pouze o otroka obyčejného anebo

¹⁸² Gai 3, 219

¹⁸³ BONFANTE, Pietro. *Institute římského práva*. 9. vydání. Přeložil: VÁŽNÝ, Jan. Brno: Právník, 1932, s. 560

¹⁸⁴ ANTALOVÁ, Blažena. *Poškodenie spoločnej steny požiarom z chlebovej pece*. In ANTALOVÁ, Blažena (ed). *Delicta privata a crimina publica v rímskom práve*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2010, s. 61

¹⁸⁵ Gai 3, 219

¹⁸⁶ Gai 3, 219

¹⁸⁷ BESSENYŐ, András. *Római magánjog: a római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében*. 3. vydání. Budapest-Pécs: Vydavatelství Dialóg Campus, 2003, s. 528

¹⁸⁸ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 80

¹⁸⁹ Tamtéž

¹⁹⁰ Gai 3, 203 an.

¹⁹¹ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 30

¹⁹² BESSENYŐ, András. *Római magánjog: a római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében*. 3. vydání. Budapest-Pécs: Vydavatelství Dialóg Campus, 2003, s. 529

¹⁹³ Gai 3, 212

zda je otrok tanečník či hudebník. Tentýž odstavec nám umožňoval započít si i hodnotu pozůstalosti, stejně tak se přihlíželo i k hodnotě, kterou ztratily ostatní věci z vlastníkového majetku, jako například snížení hodnoty ostatních koní ze čtyřspřeží. Pravidlo se vztahovalo taktéž na dobytek. Podle mého se uvedený výpočet aplikoval také na kapitolu třetí, i když to výslovně zmíněno v Učebnici není.

Ve vztahu k zabití otroka Gaius výslovně hovoří¹⁹⁴ o možnosti oprávněné osoby žalovat buď z hrdelního zločinu, toho, kdo zabil, anebo vymáhat na něm náhradu škody podle lex Aquilia. Tento hrdelní zločin byl upraven podle ex lege Cornelia de sicariis, mohl tedy chtít tzv. iudicium publicum, zároveň ale tento postup využít nemusel, s tím, že byla možná i kumulace těchto prostředků¹⁹⁵.

4.3 Kapitola třetí

Gaius konkrétně potvrzuje i to, co již bylo zmíněno. A to skutečnost, že kapitola třetí byla subsidiární, která zahrnovala veškerou škodu ostatní¹⁹⁶. Dalším přínosem Gaiova Učebnice můžeme vidět v tom, že nám přehledně demonstrativně vypočítává¹⁹⁷ věci, které spadají pod tuto kapitolu, tím, že uvádí, že sem spadají všechny živé tvorové (s výjimkou zabití u kapitoly první), jakož i věci, které jsou neživé.

Stejně ustanovení Učebnice¹⁹⁸ uvádí příklady způsobů poškození cizí věci, které již známe. Přínosem tohoto ustanovení je ovšem to, že zde již Gaius uvádí výčet demonstrativní, s tím, že tvrdí, že výraz „zničeno“ stačí, jelikož zahrnuje všechny vyjmenované způsoby. Rozumí se tím výrazem tedy všechno, co bylo nějak znehodnoceno. Proto dále uvádí i další způsoby vedle již uvedených, a to roztržení, rozdrcení a vylití, jakož i vůbec jakékoli poškození, zmaření, anebo zhoršení. Zde tedy opouštíme i konkrétnost ve vztahu ke způsobu jednání, což lze považovat za velmi důležitý pokrok v nauce o náhradě škody.

Slovo „nejvíce“ v uvedeném intervalu 30 dnů u této kapitoly chybí. Proto se uvádí¹⁹⁹, že někteří právníci měli tendenci vykládat tuto kapitolu tím způsobem, že ze lhůty třiceti dnů měl soudce volnost svést oceňování k tomu okamžiku, kdy věc stála nejvíce, anebo k tomu, kdy

¹⁹⁴ Gai 3, 213

¹⁹⁵ BOZÓKY, Alajos. A római magánjog tankönyve. Pest: Vydavatelství Heckenast Gusztáv, 1870, s. 342

¹⁹⁶ Gai 3, 217

¹⁹⁷ Gai 3, 217

¹⁹⁸ Gai 3, 217

¹⁹⁹ Gai 3, 218

stála méně. Takový výpočet však nezamlouval podle Učebnice Sabinovi, který měl za to, že tento výraz chybí pouze z důvodu legislativně-technického.

4.4 Forma „odškodnění“

V právu klasickém a justiniánském bývá pravidlem, že k náhradě musí škůdce plnit i negativní škodu, tj. ušlý zisk, což nám potvrzuje i výše zmíněné započtení hodnoty dědictví. Ušlý zisk můžeme podle Encyklopedie²⁰⁰ definovat jako ušlý výdělek, který se podle zkušenosti dal s jistotou očekávat a spolu se skutečnou škodou tvoří pojem „interesse“. Skutečná škoda je konečně definována jako zmenšení majetku dotčené osoby²⁰¹, přičemž se mělo jednat o škodu, která je vyjádřitelná v penězích²⁰². Při těchto kalkulacích se však nikdy nehledělo na hodnoty, které se zakládaly na zvláštní oblibě²⁰³. Rozhodující byly ceny obvyklé (trži), výjimečně však byly ceny nařizovány úředně, státním orgánem (např. pověstným tarifem císaře Diokleciána)²⁰⁴. U výpočtu ušlého zisku jsme se však nemohli spokojit s výpočtem podle dřívějších intervalů, a proto se zdá, že v této oblasti došlo k výjimce při výpočtu.

²⁰⁰ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 178

²⁰¹ Tamtéž, s. 83-84

²⁰² SKŘEJPEK, Michal. Římské soukromé právo. Systém a instituce. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 206

²⁰³ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 412

²⁰⁴ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 84

5. Náhrada škody v justiniánské době

Za císaře Justiniána byla vytvořena velká sbírka právních pravidel, která měla odrážet výtvar klasické pravovědy. Avšak toto dílo, tzv. Digesta seu Pandectae, nebylo pouze popisné. Některé části totiž byly upraveny a bylo do jejich kauzistických ustanovení zasaženo právě takovým způsobem, jak to císař Justinián a kompilátoři uznali za vhodné. Jelikož však není vždy jisté, z jakého období je ten který fragment, může se stát, že do této kapitoly bude zařazena i úprava, která tam technicky z časového hlediska nespadá. Pokud jsem ovšem v literatuře narazil na náznak takového zařazení, zohlednil jsem to. Samotné časové zařazení jednotlivých fragmentů však vyžaduje kvalitnější a rozsáhlejší zkoumání, než si můžeme v této práci dovolit.

I v tomto období budeme zkoumat lex Aquilia, kterému je v Digestech věnován druhý titul deváté knihy. Taktéž se podíváme na Instituce císaře Justiniána, která byla vytvořena po vzoru Gaiově Učebnice, a to z důvodu, že ne ve všech ohledech kopíruje názory předestřené v Digestech, případně v některých ohledech může i doplňovat. Veškeré překlady jsem převzal od autorského týmu pod prof. Skřejpkem a prof. Blahem, ať už se jedná o Digesta²⁰⁵, či Instituce²⁰⁶, proto dále na tyto překlady pramenů odkazovat nebudu.

5.1 Obecné předpoklady

5.1.1 Protiprávnost

K tomuto znaku se již vyjadřovat sáhodlouze nemusíme. Nadále platí, že se poškození cizí věci má dít protiprávně. V tomto ale došlo k upřesnění ve vztahu k nutné obraně²⁰⁷. Pokud jsme totiž cizího otroka zabili, ačkoli jsme ho mohli zadržet, mělo se za to, že jsme jednali protiprávně. Také nešlo vyloučit protiprávnost, jestliže bylo v nutné obraně zasáhnutá třetí osoba²⁰⁸, a obecně se nesmělo jednat o důvod pomsty, ale jen obrany²⁰⁹.

²⁰⁵ Digesta, neboli, Pandekty: svazek I, kniha I-XV, vybrané části. Přeložili: BLAHO, Peter, BARTOŠÍKOVÁ, Jarmila, SKŘEJPEK, Michal, ŽYTEK, Jakub. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2015, 701 s.

²⁰⁶ Iustiniani institutiones: Justiniánské instituce. Přeložili: BLAHO, Peter, SKŘEJPEK, Michal. Praha: Karolinum, 2010, 411 s.

²⁰⁷ D 9, 2, 5

²⁰⁸ D 9, 2, 45, 4

²⁰⁹ D 9, 2, 45, 4

Protiprávnost byla vyloučena taktéž²¹⁰ v případě zápasu ve volném stylu, nebo při boxu, kdy tedy škůdce usmrtil druhého na veřejnosti, a to kvůli tomu, že škoda byla zjevně způsobena kvůli slávě a aby dali najevo svou udatnost. Jak se uvádí v poznámce pod čarou, argumentuje se zde přivolením poškozeného a jeho spoluzaviněním. Institut svolení poškozeného se liší od institutu spoluzavinění tím, že k vyloučení odpovědnosti v prvním případě dojde pouhým souhlasem, tedy slovně, kdežto v případě druhém nějakou formou konání poškozeného. Toto ustanovení se však týkalo výlučně synů pod otcovskou mocí, jelikož podle obyčeje vzájemně soupeřili pouze svobodní. Pochopitelně ale protiprávnost bude dána v případě, kdy se syn již vzdává, jelikož bude zápas u konce, a tak nebude důvodu trvat na vyloučení protiprávnosti.

Další vyloučení protiprávnosti můžeme vidět u otroka, kterého někdo zabije kvůli přistižení při cizoložství²¹¹.

5.1.2 Zavinění

Nejprve se podíváme na to, co vše postačovalo k zavinění, aniž bychom se snažili přesně určit formu zavinění. Odpovídal škůdce například za to, že si nechal naložit větší náklad, než je obvyklé, stejně tak z neopatrnosti²¹². Pokud by ale náklad si nechal naložit běžnou měrou, mohl odpovídat jako nezkušený, jelikož i nezkušenost²¹³ mohla být důvodem pro zavinění, stejně jako slabost²¹⁴. Z toho se vyvozovalo pravidlo „infirmitas culpas adnumeratur“, tedy fyzická slabost se připočítává k zavinění²¹⁵ (kdežto mentální slabost má jiné důsledky). Měřítko pro slabost můžeme vidět v kohokoli, kdo by mohl náklad udržet²¹⁶, a to i kdyby byl o dost silnější, tedy se používalo abstraktní a celkem přísné měřítko. Stejně tak i nepozornost je nutné považovat za zavinění²¹⁷, nepozornost ale podle mého může být občas i podobná nešikovnosti.

²¹⁰ D 9, 2, 7, 4

²¹¹ D 9, 2, 30

²¹² D 9, 2, 7, 2

²¹³ D 9, 2, 27, 34

²¹⁴ D 9, 2, 8

²¹⁵ Digesta, neboli, Pandekty: svazek I, kniha I-XV, vybrané části. Přeložili: BLAHO, Peter, BARTOŠÍKOVÁ, Jarmila, SKŘEJPEK, Michal, ŽYTEK, Jakub. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2015, s. 469

²¹⁶ I 4, 3, 8

²¹⁷ D 9, 2, 27, 29

Nedbalost byla stále posuzována a postačovala k odpovědnosti, což nám potvrzují i přímo Digesta²¹⁸. Zde však došlo k významné změně, a to z důvodu, že v této době již se chápe nedbalost jako zahrnující pojem a začalo se rozlišovat mezi jejími různými stupněmi.

K zavinění se váže velice zajímavá otázka, a to je vyšší míra zavinění odborníka. Na tuto otázku Římané taktéž pamatovali v Digestech, kde stanovili, že jestliže lékař neodborně operoval otroka, přísluší proti němu žaloba z nájmu nebo podle Aquiliova zákona²¹⁹. Proto pod zavinění bylo možné zařadit i vyšší míru péče, než jaká by byla průměrná, avšak s tím, že škůdce neměl náležitých odborných znalostí (*imperitia*)²²⁰. I zanedbání následné péče lékařem anebo nesprávné podání léku bylo hodnoceno stejně²²¹. U poskytnutí léku či jedu však se ještě rozlišovalo, zda látka byla pouze poskytnuta či přímo vlastní rukou aplikována²²². V prvním případě totiž byl škůdce odpovědný pouze podle žaloby *in factum*, kdežto v případě druhém již plně dle *lex Aquilia*. Způsobu „vlastní rukou“ bylo postaveno naroveň i přemlouvání či natírání jedovatou masťou, a pochopitelně i násilí²²³.

Nebezpečná hra ovšem odůvodňuje zavinění (zde konkrétně nedbalost), jelikož se tvrdí, že pokud usmrtíme cizího otroka při házení oštěpy, odpovídáme na základě Akvilského zákona²²⁴. To však ale neplatí, pokud by otrok přecházel skrze takovéto (označené - má poznámka) místo, kde se sportuje. Pořád ale platilo, že úmysl byl závažnější a v každém případě se za něj odpovídalo, a to i při takto zatoulaném otrokovi²²⁵. Můžeme ovšem nalézt i takový případ, kdy při chycení míče byl zraněn otrok s tím, že hráč chtěl pouze chytit míč. Tehdy uznána odpovědnost hráče nebyla, jelikož se to stalo spíše náhodou, než zaviněně²²⁶. Důvodem byla zřejmě skutečnost, že se taková hra nemohla považovat za nebezpečnou, ale přirozenou. Náhoda samotná ovšem zajisté nepostačovala²²⁷.

Nedbalost však přichází v úvahu také tehdy, když to, co je vyžadováno u pečlivého člověka, nebylo předvídáno²²⁸. Abstraktní měřítko se tedy také pořád používalo. Jedná se zde konkrétně o *culpa levis*, kdy je průměrná péče posuzována podle obecného měřítka

²¹⁸ D 9, 2, 5

²¹⁹ D 9, 2, 7, 8

²²⁰ VÁŽNÝ, Jan. Římské právo obligační. Část I. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1924, s. 23

²²¹ D 9, 2, 8

²²² D 9, 2, 9

²²³ D 9, 2, 9, 1

²²⁴ D 9, 2, 9, 4

²²⁵ D 9, 2, 9, 4 a D 9, 2, 10

²²⁶ D 9, 2, 52, 4

²²⁷ I 4, 3, 3

²²⁸ D 9, 2, 31

starostlivého hospodáře²²⁹, což je stejné měřítko jako v klasické době. To můžeme vidět u holiče²³⁰, který měl svůj podnik na nebezpečném místě. Stalo se totiž to, že při holení cizího otrocka vletěl míč na jeho ruku, a ten nožem prořízl otrokovi hrdlo. Zavinění se vztáhlo samozřejmě k holiči, a to z důvodu, že holil tam, kde se obvykle hraje, nebo kde je velký provoz, což musel každý předvídat. Já jsem ale toho názoru, že úmysl (a pouze úmysl) hráče by se měl brát taktéž v potaz, po vzoru výše uvedeného fragmentu s oštěpy. Ve stejném fragmentu²³¹ vidíme připuštění spoluzavinění poškozeného na tentýž případ. Dále lze jako skutečnost, na kterou měl škůdce brát ohled, uvést přírodní sílu. Narážíme na oheň²³², který přirozeně se šíří a proto jsme museli v tomto hledět i na škody takto způsobené nejen úmyslně, ale také z nedbalosti. Mělo se totiž za to, že je všeobecně známý fakt, že oheň se šíří, což se muselo předvídat.

Varování před nebezpečím, i když přirozeně pouze za situace, kdy ještě šlo nehodě předejít, vylučovalo zavinění²³³. Tím se má jistě na mysli spoluzavinění poškozeného, který měl po varování zakročit, a tedy po varování vzniklé škody byly na jeho vrub. Žaloba z tohoto zákona je proto vyloučena, pokud bylo žalobci oznámeno nebezpečí či to mohl vědět či předvídat, konkrétně je i popsáno, že je vyloučena odpovědnost, pokud se mohl poškozený nebezpečí vyhnout²³⁴. Uvádí se však, že takové vyhnutí se či zabránění muselo být snadné²³⁵.

Při dalším zkoumání můžeme také vidět příklad *culpy in concreto*, kdy je vyžadována stejná míra péče jako u vlastních věcí²³⁶. Opatrnost se neměří abstraktním měřítkem starostlivého hospodáře vůbec, ale konkrétně podle dlužníka, o kterého se jedná. Jeho opatrnost v nakládání s cizím majetkem se posuzuje podle pečlivosti, kterou věnuje svým věcem vlastním²³⁷.

²²⁹ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 112

²³⁰ D 9, 2, 11

²³¹ D 9, 2, 11

²³² D 9, 2, 27, 8

²³³ D 9, 2, 31

²³⁴ D 9, 2, 28, 1

²³⁵ BOZÓKY, Alajos. *Római magánjog II: Pandekták*. Bratislava, Budapešť: Vydavatelství Stampfel Károly, 1899, s. 41

²³⁶ D 9, 2, 39, 1

²³⁷ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 112

Další fragment nám říká, že pod Aquiliova zákona se zahrnovala také velmi lehká nedbalost²³⁸. Na tomto místě se má na mysli culpa levissima²³⁹, tedy nedbalost při škodě, která se dala odvrátit jen výjimečnou bdělostí²⁴⁰. Tím však došlo zároveň ke skrytému zavedení objektivní odpovědnosti, a to kvůli popření smyslu subjektivních parametrů²⁴¹. S touto odpovědností pracujeme i dnes²⁴².

Ke způsobení škody nedbalostí mohlo dojít také tím, že byl „pouze“ dán podnět ke škodě²⁴³, z čehož vyplývá zásada „qui occasione praestat, damnum fecisse videtur, tedy, že se má za to, že kdo poskytne příležitost, způsobil škodu sám²⁴⁴.

Jestliže škodu způsobil svobodný člověk na příkaz jiného²⁴⁵, je žaloba z Aquiliova zákona připuštěna proti tomu, kdo přikázal, jestliže přikázat mohl. Rozlišovalo se tedy, zda měl nařizující oprávnění příkazy dávat. Jestli ano, jednající byl bez zavinění²⁴⁶. Pokud ale neměl, bude žalován ten, kdo konal.

V této době se aplikovala i tzv. culpa lata²⁴⁷, což byla hrubá nedbalost, kterou můžeme definovat jako neopatrnost až nepochopitelná, kdy někdo udělá něco, co by nikdo jiný neudělal. Proto se také culpa lata staví naroveň zlému úmyslu²⁴⁸.

5.1.3 Deliktní způsobilost

Byla pochopitelně vyloučena deliktní odpovědnost čtyřnohých zvířat²⁴⁹, leč za ně odpovídá zprostředkovaně jejich majitel (viz noxální žaloby). To se však mělo stát úlekem²⁵⁰

²³⁸ D 9, 2, 44

²³⁹ ANTALOVÁ, Blažena, VRANA, Vladimír. Protiprávnost (iniuria) a zavinenie ako základné predpoklady zodpovednosti za delikt damnum iniuria datum podľa lex Aquilia. In BUJŇÁKOVÁ, Mária (ed). Acta Iuridica Cassoviensia 25. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2004, s. 8

²⁴⁰ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 81

²⁴¹ BESSENYŐ, András. Római magánjog: a római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében. 3. vydání. Budapest-Pécs: Vydavatelství Dialóg Campus, 2003, s. 529

²⁴² HRÁDEK, Jiří. In ŠVESTKA, Jiří (ed). Občanský zákoník: komentář. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 810 (§ 2895).

²⁴³ D 9, 2, 30, 3

²⁴⁴ Digesta, neboli, Pandekty: svazek I, kniha I-XV, vybrané části. Přeložili: BLAHO, Peter, BARTOŠÍKOVÁ, Jarmila, SKŘEJPEK, Michal, ŽYTEK, Jakub. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2015, s. 491

²⁴⁵ D 9, 2, 37

²⁴⁶ ANTALOVÁ, Blažena, VRANA, Vladimír. Protiprávnost (iniuria) a zavinenie ako základné predpoklady zodpovednosti za delikt damnum iniuria datum podľa lex Aquilia. In BUJŇÁKOVÁ, Mária (ed). Acta Iuridica Cassoviensia 25. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2004, s. 9

²⁴⁷ Tamtéž, s. 8

²⁴⁸ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 112

²⁴⁹ D 9, 2, 5, 2

²⁵⁰ D 9, 2, 52, 2

anebo divokostí²⁵¹, nikoli nezkušeností jezdce, jelikož tehdy se neodpovídalo za zvíře, ale přímo²⁵².

Způsobilost *infantes* byla více omezena, když napříště se postupovalo podle pevné věkové hranice sedmi let²⁵³, vyloučení jeho deliktů odpovědnosti však platilo nadále.

5.1.4 Příčinná souvislost

Vykládáním kazuistických skutkových podstat došlo v této době k velkému zkoumání příčinné souvislosti. Ačkoli se na mnoha místech můžeme setkat s tím, že se zapojovaly „pouze“ žaloby pomocné, byla skutečnost, že alespoň takovým způsobem byly tyto situace uznány za hodné zvláštního zřetele, velice významná.

Máme zde například kauzu²⁵⁴, kdy někdo způsobil škodu, protože byl někým strčen. Odpovědný technicky vzato není ani ten, kdo strčil, protože neusmrtil (vlastním tělem), ani ten, kdo byl strčen, protože nezpůsobil škodu protiprávně. Tento případ byl vyřešen tím, že byla poskytnuta proti tomu, kdo strčil, žaloba *in factum*. Ten, kdo byl pouze strčen, odpovědný nebyl. Domnívám se, že tomu tak bylo kvůli *vis absoluta*, tedy fyzickému násilí, které vylučuje zavinění. Odlišná však byla situace²⁵⁵, kdy jeden držel pevně otroka a druhý ho zabil. Žalobou *in factum* jsme mohli totiž postihnout toho, kdo pevně držel, a to z důvodu, že zavinil smrt, tedy smrt „pouze“ způsobil (viz níže). Otázkou ovšem zůstává, zda i ten druhý byl odpovědný, a podle mého není důvodu myslet si opak.

Můžeme dokonce v *Digestech*²⁵⁶ narazit i na kumulativní kauzalitu, kdy nevíme s jistotou říci, který konkrétní škůdce způsobil škodu, avšak každý podnět byl způsobilý vyvolat následek. Takový institut známe i z dnešního práva²⁵⁷. Tehdy totiž odpovídají všichni, samozřejmě se ostatní neosvobozují. Pokud by se ovšem zjistilo, kterým konkrétním úderem byl otrok zabit, jen ten škůdce by odpovídal za zabití. Podobná je situace, pokud více osob shodilo trám, který usmrtil otroka²⁵⁸, jelikož také nemůžeme přesně určit viníka.

²⁵¹ D 9, 2, 52, 3

²⁵² D 9, 2, 57

²⁵³ D 9, 2, 5, 2

²⁵⁴ D 9, 2, 7, 3

²⁵⁵ D 9, 2, 11, 1

²⁵⁶ D 9, 2, 11, 2

²⁵⁷ HRÁDEK, Jiří. In ŠVESTKA, Jiří (ed). *Občanský zákoník: komentář*. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 868 (§ 2910).

²⁵⁸ D 9, 2, 11, 4

Přirozeně se zkoumalo i v klasické pravovědě přerušení příčinné souvislosti, kterou taktéž najdeme v Digestech²⁵⁹. Podle tohoto případu, jestliže někdo otrokovi způsobí smrtelné zranění a jiný ho pak zabije, první sice neodpovídá za zabití, ale za zranění, neboť zemřel v důsledku jiného zranění. Odpovědný ovšem zůstává za zabití ten druhý, neboť (fakticky) zabil. Neprokázalo se totiž, že by i tak následkem zásahu prvního zabil, a to po vzoru jiného fragmentu²⁶⁰.

Dopustit se protiprávního jednání nově mohl škůdce taktéž opominutím²⁶¹, což vidíme právě v Digestech²⁶², kde je poskytnuta *actio utilis* proti tomu, kdo u pece usnul, anebo proti tomu, kdo nedbale hlídal již zapálenou pec. Právě ale tohle opominutí se vázalo na jeho postavení, kdy měl povinnost oheň uhasit, anebo ho opatřit tak, aby se nerozšířil. Bez dalšího tedy opominutí nestačilo, stejně jak v dnešní úpravě. Jednání ve formě opominutí tedy má mít jistou kvalitu. Pokud ovšem škůdce dal pozor na vše, co bylo potřebné, anebo když k rozšíření ohně došlo neobvyklým způsobem (např. rychlým a silným větrem, samozřejmě venku), tak odpovědný nebyl²⁶³. Nemusel tedy předvídat absolutně všechny scénáře, což by jistě narazilo na problém s kategorií zavinění.

5.2 Kapitola první

Na základě této kapitoly Akvilského zákona bylo možné žalovat také na to, co otec ztratil z práce svého syna kvůli jeho zranění, stejně jako na náklady vynaložené na jeho léčení²⁶⁴. Zvláštností je tedy, že žaloba mohla být použita i na svobodného člověka, kdežto výslovně se týkal pouze otroků. O to větším překvapením je skutečnost, že k tomu Římané nepoužívali již zmíněné pomocné žaloby, ale rovnou *actio legis Aquiliae*. Digesta v jiném fragmentu²⁶⁵ šla ještě dál. Zde je totiž uvedeno, že svobodný člověk má *actio utilis* pro sebe, s čím se mělo na mysli jeho tělo. Proto na zranění svobodného člověka se Akvilský zákon taktéž použil, i když zprostředkovaně. Nebraly se však ohledy na bolestné²⁶⁶, ani na tělesné znetvoření²⁶⁷, které by mohly být podle mého názoru přiřaditelné pod delikt urážky na cti.

²⁵⁹ D 9, 2, 11, 3

²⁶⁰ D 9, 2, 15, 1

²⁶¹ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 84

²⁶² D 9, 2, 27, 9

²⁶³ D 9, 2, 30, 3

²⁶⁴ D 9, 2, 7

²⁶⁵ D 9, 2, 13

²⁶⁶ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 264

²⁶⁷ VÁŽNÝ, Jan. Římské právo obligační. Část I. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1924, s. 23

Uvádí se však, že již v době klasické měl pater familias žalobu na vymožení nákladů léčení svého syna anebo ušlého zisku, a z tohoto důvodu se zprostředkovaně rozšířila později, nejspíše za justiniánské doby, skutková podstata i na samotného pater familias²⁶⁸. U tohoto výpočtu jsme se také logicky nemohli spokojit s výpočtem podle dřívějších intervalů, a to po vzoru kalkulace s ušlým ziskem. Byla to proto podle mého názoru výjimka při výpočtu „odškodnění“.

Jiný fragment nám vyjmenovává konkrétní způsoby zabití²⁶⁹. Dopustit se tohoto jednání bylo možné mečem, holí či jinou zbraní, a dokonce i rukama (tak, že ho silně uškrtní), pěstí, nebo ostruhou na podpatku, nebo hlavou, nebo jakýmkoli jiným způsobem, tedy tělem. Taktéž bylo možné usmrtit i způsobem, že shodíme svůj náklad na otroka²⁷⁰. Dokonce i vydrážděním psa bylo možné tento delikt spáchat, ačkoli Iulianus omezil odpovědnost přímo podle actio legis Aquilia pouze na případ, kdy ho škůdce také držel na vodítku, kdežto na ostatní případy vydráždění se podle něj mají použít žalobu in factum²⁷¹. Domnívám se, že to bylo proto, že považoval puštění vodítka za slabost.

Pokud došlo k zabití otroka pouze lehkým úderem nemocného otroka, odpovědnost vyloučena nebyla, jelikož se uvádí, že pro každého je smrtelné něco jiného²⁷². Větší důraz se tedy začal klást na způsobení následku, a individuální okolnosti případu.

Neméně významnou záležitostí bylo rozlišování²⁷³, zda někdo zabije či „pouze“ smrt způsobí. Znamená to tedy, že již se rozeznává mezi zabitím a způsobením smrti, což ale platilo již za Gaia (Gai 3, 219)²⁷⁴. Tento rozdíl měl i svoje praktické důsledky, jelikož v případě prvním byl škůdce odpovědný podle samotného Akvilského zákona, kdežto v případě druhém pouze na základě actio in factum. Příkladem se uvádí, kdy může dojít ke způsobení smrti: podání jedu místo léku, poskytnutí šilenci meč. Pokud ovšem někdo shodí druhého z mostu²⁷⁵ (otevřená otázka u Gaia), je k dispozici přímá žaloba a nezáleží přitom, zda zemřel v důsledku samotného úderu, nebo se hned utopil, anebo byl přemožen silou proudu. Bylo to údajně kvůli tomu, že lze jen obtížně rozeznat, z jakého důvodu ten otrok zemřel²⁷⁶. Jiná

²⁶⁸ FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. A római jog története és institúciói. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010, s. 568

²⁶⁹ D 9, 2, 7, 1

²⁷⁰ D 9, 2, 7, 2

²⁷¹ D 9, 2, 11, 5

²⁷² D 9, 2, 7, 5

²⁷³ D 9, 2, 7, 6

²⁷⁴ VÁŽNÝ, Jan. Římské právo obligační. Část I. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1924, s. 22

²⁷⁵ D 9, 2, 7, 7

²⁷⁶ I 4, 3, 16

situace ale byla, když se dobytek vrhl dolů²⁷⁷, tehdy se totiž žalovalo podle *actio in factum*, což bylo kvůli tomu, že se dobytek vrhnul dolů sám, a přičítat šlo pouze to, že pastýř dobytek tudy vedl.

Rok pro ocenění vzniklé škody se počítá od té doby, kdy byl někdo zabit. Pokud tedy byl otrok smrtelně zraněn a zemřel až po delší době, bude se podle Juliána počítat rok od doby zranění, kdežto podle Celsia od doby smrti²⁷⁸. Pokud ovšem nebyl otrok smrtelně zraněn, ale zemřel kvůli nedbalosti, žalovat bylo možné pouze za zranění, nikoli za zabití²⁷⁹. Tehdy totiž došlo k přerušení kauzality. Bylo možné ovšem žalovat taktéž z obou důvodů²⁸⁰, zranění i zabití téhož otroka, mám ovšem za to, že nemohlo jít o smrtelné zranění. Jinak by tomu však bylo, kdyby někdo v rámci jednoho útoku usmrtil více zraněními²⁸¹, jelikož tehdy se udělovala jen žaloba za zabití. Nemusel se však žalobce bát, že dojde k *res iudicata*²⁸², pokud uplatní jednu žalobu, i následně mohl totiž ze stejného skutku žalovat (stejně zranění, ale až následně zemřel - po uplatnění žaloby ze zranění), s tím, že škůdci byla poskytnuta námitka podvodu, aby nezískal poškozený více, než kdyby žaloval od začátku přímo na zabití²⁸³.

Jiná situace²⁸⁴ ale nastává v případě, kdy někdo způsobil otrokovi smrtelné zranění a téhož otroka po určité době někdo jiný udeřil tak, že zemřel dříve, než by zemřel v důsledku prvního zranění. Zde je nutné rozhodnout tak, že jsou podle tohoto zákona odpovědni za zabití oba. Nebudou mít ale oba vyměřenou stejnou soukromou pokutu²⁸⁵.

Dokonce máme v Digestech potvrzený i případ kombinace s jiným deliktem, a to konkrétně s krádeží²⁸⁶. Šlo to v případě, kdy byl otrok unesen a poté až zabit. Nemuselo se přitom omezovat pouze na jednu z žalob.

Za prchajícího otroka jsme také byli odpovědni podle tohoto zákona²⁸⁷. Přece jen je důležité si to uvědomit, protože ačkoli jsme jeho chování usměrňovat nemohli, vlastnictví nad ním pořád trvalo, což bylo to směrodatné z hlediska noxálních žalob.

²⁷⁷ D 9, 2, 53

²⁷⁸ D 9, 2, 21, 1

²⁷⁹ D 9, 2, 30, 4

²⁸⁰ D 9, 2, 32, 1

²⁸¹ D 9, 2, 32, 1

²⁸² D 9, 2, 46

²⁸³ D 9, 2, 47

²⁸⁴ D 9, 2, 51

²⁸⁵ D 9, 2, 51, 2

²⁸⁶ D 9, 2, 27

²⁸⁷ D 9, 2, 27, 3

5.3 Kapitola třetí

Podle Digest máme potvrzeno, že tento zákon se vztahoval taktéž na nemovitosti, když se uvádí jako konkrétní předmět útoku dům nebo sad²⁸⁸. Podobně se vyjadřuje i další fragment, i s tím, že aby na části nemovitosti se pravidlo neuplatnilo, nebylo důvodu²⁸⁹. Jestliže však někdo zboural vodovod, je udělena pouze actio utilis, a to z důvodu, že půda, která je nad vodovodem, nepatří téže osobě²⁹⁰, proto se pravidlo o nemovitostech neuplatní.

Při spálení společné zdi žárem z pece²⁹¹ bylo možné použít žalobu in factum, a to navzdory tomu, že nešlo postihnout vůbec toho, kdo měl nablízko této zdi ohniště. V této souvislosti však stejný fragment nám stanovuje něco důležitějšího, a to institut kauce, tzv. cautio damni infecti. Za této situací totiž bylo možné požadovat pouze záruku z budoucí škody, jestliže ještě žádná škoda nevznikla. Tato žaloba byla však pouze subsidiární k tomuto zákonu²⁹².

Výraz „zničit“ je nově možno chápat i tak, že předmětnou věc nezničíme v technickém smyslu, ale přidáme něco, co jde jen těžko oddělit, např. při znehodnocení obilí jílkem²⁹³. Jelikož ale nejde o zničení v pravém slova smyslu, je poskytnuta pouze žaloba in factum. Podle slov Digest se totiž nejedná o tentýž typ škody. Podle Akvilského zákona je nutno, aby věc sama byla poškozena, a dojde tak ke změně samotné věci, kdežto pro ten druhý případ je „pouze“ přidání něčeho, co se těžko a s obtížemi odstraňuje, tedy bez změny samotné věci. Nutno je však upozornit na to, že dále je na tentýž způsob přímo využitelný lex Aquilia²⁹⁴. Ve stejném duchu nám doplňuje další fragment²⁹⁵, že se pod tento zákon spadají taktéž případy znečištění, vylití²⁹⁶ nebo nechání zkysnout u vína. Další fragment²⁹⁷ nám přidává další způsoby poškození, a to roztržení nebo znečištění šatů. I vysypání obilí bylo považováno za přímé působení škody na té věci²⁹⁸. Za zničení se považovalo taktéž vyražení mincí z něčí

²⁸⁸ D 9, 2, 27, 7

²⁸⁹ D 9, 2, 27, 31

²⁹⁰ D 9, 2, 27, 32

²⁹¹ D 9, 2, 27, 10

²⁹² ANTALOVÁ, Blažena. Poškodenie spoločnej steny požiarom z chlebovej pece. In ANTALOVÁ, Blažena (ed). Delicta privata a crimina publica v rímskom práve. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2010, s. 62

²⁹³ D 9, 2, 27, 14

²⁹⁴ D 9, 2, 27, 20

²⁹⁵ D 9, 2, 27, 15

²⁹⁶ Zde ovšem můžeme najít jiný názor, že přísluší actio in factum - viz D 9, 2, 27, 35

²⁹⁷ D 9, 2, 27, 18

²⁹⁸ D 9, 2, 27, 19

ruky²⁹⁹, tak, že se dostaly do moře, stoky, atd. Tehdy se však ještě rozlišovalo, zda se mince nedostaly k někomu jinému, tehdy se totiž mělo žalovat na krádež spáchanou návodem. Objevuje se ale i názor, že bylo možné použít také *actio in factum*. Podle dalšího fragmentu³⁰⁰ se za poškození považovalo také způsobení potratu, samozřejmě pouze u živých objektů. Za poškození se taktéž považovalo i větší zatížení, než obvyklé³⁰¹, stejně tak vyvrtání otvoru do lodě naložené zbožím³⁰², provrtání perly³⁰³, anebo učinění písemného média nečitelným³⁰⁴. Do škody bylo počítáno i „pouhé“ opotřebení³⁰⁵. Zajímavé ovšem je, že spotřebování naopak bylo postihováno *actio utilis*³⁰⁶.

Další rozlišování vidíme v tom, že bylo jinak vnímáno, kdy je věc sama zničena, a kdy je zničena prostřednictvím jiné věci, například je loď potopena. V tomto případě³⁰⁷ došlo k prořezání kotevního lana, kterým byla loď přivázána. Bylo možné žalovat přímo za potopenou loď, ale pouze *actio in factum*. Tato situace nezahrnovala případy, kdy je předmět v pořádku, ale pouze je vyňat z moci poškozeného (viz níže).

Zvláštní pozornost věnovali Římané rozlišování mezi způsobením škody u stromů, keřů, či cokoli, co bylo způsobilé plodit³⁰⁸. Za poškození totiž považovali pouze otrhání nezralých plodů. Pokud někdo trhal již zralé plody, škoda by nevznikla, protože se mělo za to, že tato osoba nám darovala výdaje spojené se sběrem takových plodů. Samozřejmě je ale nemohl nechat v takovém stavu, že se zničily, například hrozny rozházené, tím samotným se totiž škoda způsobila. Pokud ovšem je sebral, byl odpovědný za krádež. Totéž platilo i o kácení stromů samotných³⁰⁹. Pokud ovšem byly odřezány dorostlé vrbové pruty tak, že nedošlo k poškození kmenů, nešlo použít tento zákon. V případě stromů však kromě krádeže ještě bylo možné použít již zmíněné *actio de arboribus succisis*.

Poškodit cizí věc šlo taktéž různými způsoby, jako například pruty, bičem, pěstmi, zbraní anebo i něčím jiným³¹⁰. Další způsob nám uvádí fragment, a to extenzivním výkladem,

²⁹⁹ D 9, 2, 27, 21

³⁰⁰ D 9, 2, 27, 22

³⁰¹ D 9, 2, 27, 23

³⁰² D 9, 2, 27, 24

³⁰³ D 9, 2, 27, 30

³⁰⁴ D 9, 2, 42

³⁰⁵ D 9, 2, 29, 7

³⁰⁶ D 9, 2, 30, 2

³⁰⁷ D 9, 2, 29, 5

³⁰⁸ D 9, 2, 27, 25

³⁰⁹ D 9, 2, 27, 26

³¹⁰ D 9, 2, 27, 17

že jestliže dojde k poškození lodi naražením či nesprávným kormidlováním, tedy prostřednictvím další lodě, pořád je to bráno jako prostředek ke způsobení škody³¹¹.

Nárok na náhradu škody podle tohoto zákona byla přípustná pouze za předpokladu, že došlo ke snížení hodnoty poškozené věci, v opačném případě bylo možné žalovat pouze z urážky na cti či jinou ochranu³¹², což může značit jistou subsidiaritu mezi těmito delikty. I kdyby se však hodnota té věci nesnížila, ale pokud byly vynaloženy náklady na léčení otroka, byly podle názoru Ulpiana³¹³ tyto náklady považovány za škodu a bylo možné žalovat z tohoto zákona. Pokud však totéž protiprávní jednání způsobilo jak škodu, tak výhodu, bylo nutné přihlížet i k této výhodě a musela být o ní škoda snížena³¹⁴.

Další zajímavostí je situace, kdy se oceňovalo „pouze“ přerušení dispozice s předmětem. Konkrétně³¹⁵ se jednalo o to, že někdo z lítosti sundal pouta cizímu otrokovi, aby mohl uprchnout, kde se připouštěla žaloba *in factum*. Technicky vzato tedy ke škodě ani nemuselo dojít, ale zde bude bráno v úvahu přerušení držby. Tohle bylo poškození bez způsobení škody na věci, tedy „*damnum non corpore nec corpori*“³¹⁶.

Ke zničení mohlo dojít i v rámci svépomoci. Tehdy totiž jsme měli povinnost škůdce žalovat, a ne vlastními silami ho připravit o jeho majetek. Ale podrobněji se rozlišovalo, zda k tomu zásahu, který by byl způsobitelný vyvolat spor, došlo na pozemku potenciálního škůdce či na pozemku cizím³¹⁷.

5.4 Procesní aspekty

Přirozeně byla žaloba přípustná vlastníkovi předmětné věci. Žalobu bylo možné zahájit i tehdy, pokud někdo zabil společného otroka, ovšem pouze za tu část, pro niž žaluje vlastník³¹⁸. Jestliže došlo k využití *actio redhibitoria*, zvláštní žaloby na vrácení koupené věci kvůli skryté vadě, byla situace jiná. Příslušela totiž žaloba tomu, který chtěl otroka vrátit, s

³¹¹ D 9, 2, 29, 2

³¹² D 9, 2, 27, 17 a D 9, 2, 27, 28

³¹³ D 9, 2, 27, 17

³¹⁴ BOZÓKY, Alajos. *Római magánjog II: Pandekták*. Bratislava, Budapešť: Vydavateľstvo Stampfel Károly, 1899, s. 41

³¹⁵ I 4, 3, 16

³¹⁶ ANTALOVÁ, Blažena. *Poškodenie spoločnej steny požiarom z chlebovej pece*. In ANTALOVÁ, Blažena (ed). *Delicta privata a crimina publica v rímskom práve*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2010, s. 61

³¹⁷ D 9, 2, 29, 1

³¹⁸ D 9, 2, 19 a D 9, 2, 20

tím, že ten poté měl i s tímto obnosem předat otroka zpět „původnímu“ vlastníkovi³¹⁹. Tato zvláštní žaloba byla následně rozšířena i na jiné kupní smlouvy³²⁰. Jestliže otrok sloužil tomu, kdo je v dobré víře, příslušela mu pouze žaloba in factum³²¹. Poživatel a uživatel mohl žalovat pouze na základě actio utilis³²², a to dokonce i proti vlastníkovi věci³²³ (odpovídající hodnotě poživacího práva), kdežto ten, kdo si vypůjčil oblečení, které někdo roztrhal, nemohl vůbec, pouze vlastník³²⁴. Taktéž proti pánu otroka jsme mohli podat žalobu in factum, byli-li jsme držitelé v dobré víře či zástavní věřitelé³²⁵. Nadále ovšem měla přednost žaloba podaná vlastníkem³²⁶.

Dále³²⁷ je uvedeno, že pokud mi slouží v dobré víře svobodný člověk, odpovídá mi on sám podle žaloby z Aquiliova zákona. Tehdy totiž vyloučena žaloba nebyla, jelikož zde neexistuje proto důvod, jako v rámci noxality (viz kapitola 4.).

Můžeme vidět i případ toho, kdy za vlastníka je považována pozůstalost, poté, co je zabit otrok, který je součástí pozůstalosti. Po převzetí pozůstalosti může žalovat dědic³²⁸. Je-li však zabit po převzetí pozůstalosti odkázaný otrok, patří žaloba odkazovníkovi, i když pouze tehdy, pokud odkaz nepřijal až po otrokově smrti. V případě, že odmítl, bude patřit žaloba dědici³²⁹. Jestliže je otrok zabit samotným dědicem, žaloba bude nadále příslušet odkazovníkovi, a to přímo proti dědici³³⁰. Pokud je otrok zabit před převzetím pozůstalosti, žaloba zůstává dědici. Jestliže však byl před převzetím pozůstalosti zraněn (a poté zemřel), v pozůstalosti sice žaloba zůstává, avšak dědic je povinen ji postoupit odkazovníkovi³³¹.

Žalovat za zabití bylo možné i tehdy, kdy byl smrtelně zraněn otrok, ale zemřel až po propuštění na svobodu nebo zcizení. K tomuto zásahu totiž došlo ještě pod mocí, ačkoli se to ukázalo teprve později³³².

³¹⁹ D 9, 2, 11, 7

³²⁰ Digesta, neboli, Pandekty: svazek I, kniha I-XV, vybrané části. Přeložili: BLAHO, Peter, BARTOŠÍKOVÁ, Jarmila, SKŘEJPEK, Michal, ŽYTEK, Jakub. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2015, s. 473

³²¹ D 9, 2, 11, 8

³²² D 9, 2, 11, 10

³²³ D 9, 2, 12

³²⁴ D 9, 2, 11, 9

³²⁵ D 9, 2, 17

³²⁶ D 9, 2, 38

³²⁷ D 9, 2, 13, 1

³²⁸ D 9, 2, 13, 2

³²⁹ D 9, 2, 13, 3

³³⁰ D 9, 2, 14

³³¹ D 9, 2, 15

³³² D 9, 2, 15, 1

Zvláštní případ noxální škody se uplatňuje v případě, kdy společný otrok zabije mého otroka³³³. V tom případě je noxální žaloba připuštěna pouze za předpokladu, že jednal z vůle druhého spoluvlastníka. Kdyby však nikoli, není připuštěna výhoda noxálního vydání, a to z důvodu, že není v moci otroka, aby sloužil pouze jednomu ze spoluvlastníků. Avšak pořád máme k dispozici *actio legis Aquiliae*. Na druhou stranu, je-li náš společný otrok zabit otrokem třetí osoby a žaluje jeden z jeho pánů, musí obdržet hodnotu přiměřenou hodnotu jeho podílu, anebo mu musí být otrok vydán jako solidárnímu věřiteli, neboť tato záležitost nepřipouští rozdělení³³⁴.

Aktivní žalobní legitimace se udělí také dědici a ostatním nástupcům, kdežto pasivní legitimace je pořád omezena pouze na škůdce, s tím, že se na obohacení se toto omezení neuplatní³³⁵. Za Justiniána byla zúžena vymahatelnost obohacení proti dědici škůdce, a to tak, že napříště musel vydat již jen to, čímž se obohatil (tedy, co mu zbylo)³³⁶. S aktivní zděditelností souvisí i to, že bylo možné žalovat i poté, co jsme se vrátili z moci nepřátel, tedy, že jsme nemuseli být vlastníky pouze v okamžiku, kdy byla spáchána škoda³³⁷. Z toho tedy vyvozují, že žaloba přecházela taktéž na singulární nástupce, kteří přicházeli v úvahu po způsobení škody.

Pasivní legitimace by přecházela pouze za předpokladu, kdyby hodnota sporu nikdy nepřekročila výši škody³³⁸. Tohle ale neplatilo, jelikož se počítalo s hodnotou předmětu zpětně, nikoli škodou jako takovou.

Byla-li spáchána škoda více otroky jednoho pána, bylo stanoveno omezení po vzoru deliktu krádeže³³⁹. Tehdy totiž stačilo, pokud bylo uhrazeno to, co by bylo třeba zaplatit, kdyby krádež spáchal jeden svobodný. Záměrem tohoto omezení bylo, aby pán nemusel přijít o všechny své otroky z důvodu jednoho činu, byť se na něm podílelo více jeho otroků.

To bylo ale nutné odlišit od případu, kdy za císaře Justiniána zaplatí-li jeden, osvobodí tím ostatní³⁴⁰, byl tedy zaveden princip soluční³⁴¹. To zřejmě souvisí se smíšenou žalobou *actio mixtae*. Jednalo se o zvláštní žalobu, která zahrnovala jak soukromou pokutu, tak

³³³ D 9, 2, 27, 1

³³⁴ D 9, 2, 27, 2

³³⁵ D 9, 2, 23, 8

³³⁶ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 30

³³⁷ D 9, 2, 43

³³⁸ I 4, 3, 9

³³⁹ D 9, 2, 32

³⁴⁰ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 30

³⁴¹ REBRO, Karol, BLAHO, Peter. Rímske právo. 4. dopl. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 420

náhradu škody. Ačkoli se uvádí v Digestech, že je žaloba podle Akvilského zákona ryze poenální, mám za to, že na tento delikt se uvedená smíšená žaloba použila také. Takový názor lze v Encyklopedii taktéž nalézt³⁴². Pozvolna se tedy začala prosazovat myšlenka, že delikt zavazuje škůdce především k náhradě škody a teprve potom má mít místo soukromá pokuta³⁴³. Takovou změnu pohledu je nutné vnímat jako klíčový krok směrem k náhradě škody jako takové. Jelikož však v sobě žaloba zahrnovala také náhradu škody, již nebylo možné vedle ní použít žaloby rei persecutoriae³⁴⁴. Kvůli zahrnutí poeny však byla tato žaloba nadále považována obecně za pasivně nezděditelnou, a proto byla proti dědicům škůdce uplatnitelná pouze do výše jednoduché škody a v míře jejich obohacení³⁴⁵. Také s povahou trestu zde zůstala možnost noxálního vydání³⁴⁶.

Za čistě actiones poenales se kvalifikují jenom ty žaloby, vedle kterých z deliktu přísluší zvláštní žaloba reipersekutorní, jako je například žaloba z krádeže³⁴⁷.

5.5 Forma „odškodnění“

Obecně je tedy třeba říct, že se k ocenění připojují všechny přednosti zabitého, které ho v průběhu roku činily cennějším³⁴⁸. Oceňujeme nejen hodnotu těla otroka, ale taktéž náš zájem na tom, aby nebyl otrok zabit³⁴⁹. To tedy znamenalo započtení smluvní pokuty anebo hodnoty dalších částí, které patřily k sobě³⁵⁰, mého zájmu, aby byli odhaleni spolupachatelé podvodu³⁵¹, hodnoty dědictví³⁵², zprostředkovaně to však neplatilo, což vidíme v následující části³⁵³. Kdyby však byl zabit otrok ještě za života zůstavitele, pozůstalost se neoceňuje, jelikož se oceňuje zpětně (neboť v té době ještě nebyl dědicem)³⁵⁴. Do ocenění v případě poškození rybářské sítě, jsme nemohli zahrnout ryby, které nebyly chyceny, a to proto, že

³⁴² BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 35

³⁴³ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 219

³⁴⁴ FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. A római jog története és institúciói. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010, s. 560

³⁴⁵ BONFANTE, Pietro. Instituce římského práva. 9. vydání. Přeložil: VÁŽNÝ, Jan. Brno: Právnický, 1932, s. 118

³⁴⁶ FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. A római jog története és institúciói. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010, s. 569

³⁴⁷ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 219-220

³⁴⁸ D 9, 2, 23, 6

³⁴⁹ D 9, 2, 21, 2

³⁵⁰ D 9, 2, 22 a D 9, 2, 22, 1

³⁵¹ D 9, 2, 23, 4

³⁵² D 9, 2, 23 a D 9, 2, 23, 2

³⁵³ D 9, 2, 23, 1

³⁵⁴ D 9, 2, 23, 2

nebylo možné s jistotou tvrdit, že by byly chyceny³⁵⁵. Počítalo se tedy pouze s reálnými hodnotami. Do hodnocení se však pořád nedostaly jiné ekvivalenty, jako je náklonnost nebo užitečnost pro jednotlivce³⁵⁶, z čehož se odvozuje zásada „res tantum valet, quantum vendi potest, tedy, že věc má takovou cenu, za jako ji lze prodat³⁵⁷.

Dalším důležitým faktorem, který ovlivňoval výpočet hodnoty, byla právní využitelnost. Nejen fyzická využitelnost a s tím spojená ztráta se brala v úvahu. Takový případ vidíme u dlužního úpisu³⁵⁸, či závěti³⁵⁹. Jestliže bylo zabité čtyřnohé zvíře, kterého měl jeho majitel v úmyslu noxálně vydat, oceňuje se také zájem na tom, že měl v úmyslu této možnosti využít³⁶⁰.

Pokud řádný otrok byl zabit v průběhu roku, v němž změnil své chování, bude oceněn pořád na nejvyšší hodnotu³⁶¹. To se například hezky projevuje v té kauze³⁶², kdy bylo zabito dítě-otrok, které ještě nedosáhlo jednoho roku věku. Tehdy totiž byla použita žaloba na ocenění týkající se toho období, v němž dítě ještě žilo.

Z působnosti této žaloby nebyly vyloučeny ani městští úředníci³⁶³, avšak bylo nutné pamatovat i na speciální delikty, např. provinění soudce (viz kapitola 6.).

³⁵⁵ D 9, 2, 29, 3

³⁵⁶ D 9, 2, 33

³⁵⁷ Digesta, neboli, Pandekty: svazek I, kniha I-XV, vybrané části. Přeložili: BLAHO, Peter, BARTOŠÍKOVÁ, Jarmila, SKŘEJPEK, Michal, ŽYTEK, Jakub. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2015, s. 493

³⁵⁸ D 9, 2, 40

³⁵⁹ D 9, 2, 41

³⁶⁰ D 9, 2, 37, 1

³⁶¹ D 9, 2, 23, 5

³⁶² D 9, 2, 23, 7

³⁶³ D 9, 2, 29, 7

6. Nemateriální újma v římském právu

V této kapitole se zaměříme na čtyři různá protiprávní jednání římského práva, abychom si uvědomili, že ačkoli to nebylo primárním cílem, i římské právo chránilo před nemateriální újmu. Římské právo tedy bralo do ochrany zájmy imateriální jen velmi pozvolna³⁶⁴. Samozřejmě bližší zkoumání těchto jednání je nad rámec této práce, proto v podrobnostech odkazují na literaturu uvedenou v poznámkách pod čarou. My se omezíme na stručný popis skutkových podstat, případně uvedení sankcí za ně.

6.1 Urážka na cti (iniuria)

První z deliktu, který zmíníme, je tzv. iniuria, a to z důvodu, že koncepcí iniuria v římském právu nacházíme základ ochrany osobnosti³⁶⁵. Delikt iniuria byla upravena již zákonem XII desek, s tím, že tehdy se postihovalo pouze fyzické napadení. Následně došlo k úpravám ve vnímání tohoto deliktu, a to hlavně pod vlivem prétorského práva. Dokonce i v rámci klasického práva bylo možné využít tohoto deliktu pouze na fyzická zranění³⁶⁶. Tyto úpravy nebudeme dále zkoumat, jelikož nemají za cíl chránit nemateriální statky.

Průlom v souvislosti s nehmotnými zásahy nastal až později, kdy prétor přidával další případy, které chránil. Tato jednání však nebyla nazývána iniurií, ale byla poskytnuta jiná žaloba, a to *actio iniuriarum aestimatoria*³⁶⁷.

V rámci *edictum perpetuum* jsou pod tuto žalobu zahrnuty následující skutkové podstaty³⁶⁸:

- zneužití jiného (neřestné nakládání s jiným) nebo kdo takové zneužití zapříčinil, a to způsobem, který je v rozporu s dobrými mravy, jako je například: shromáždění se před domem jiného a urážlivý pokřik,
- sledování *mater familias* nebo mladého chlapce nebo dívku,

³⁶⁴ REBRO, Karol, BLAHO, Peter. *Rímske právo*. 4. dopl. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 419

³⁶⁵ HAVRILČÁK, Ján. *Súkromný delikt urážky a použitie actio iniuriarum v zmysle ULP. D. 47.10.15.13*. In ANTALOVÁ, Blažena (ed). *Delicta privata a crimina publica v rímskom práve*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2010, s. 82

³⁶⁶ DOSTALÍK, Petr. *Procesně-právní aspekty actio iniuriarum*. In HAMULÁK, Ondrej (ed). *Ochrana cti - aspekty teoretické, praktické a historické*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 29

³⁶⁷ Tamtéž

³⁶⁸ Tamtéž, s. 30

- jakékoli jednání, které se obrací proti cti jiného (nejen pomluva nebo křivé nařčení),
- dát cizího otroka zbičovat, nebo jej podrobit právu útrpnému.

Následně ale začalo se používat pojem iniuria pro všechny delikty, tedy i pro ty, které mířily na fyzickou integritu, a začala se používat žaloba, která byla nazývána *actio iniuriarum*³⁶⁹. Urážka na cti tedy již napříště znamená úmyslné protiprávní jednání proti osobnosti svobodného člověka, a to včetně fyzického útoku.

Pod tento delikt se začaly následně shromažďovat i další delikty, které mířily proti nemateriálním újmám. Například se postihovalo jednání, kdy věřitel se obrátil na ručitele, přestože mohl dluh snadno požadovat po dlužníkovi³⁷⁰. V tomto případě byla v sázce čest dlužníka, jelikož věřitel svým jednáním naznačoval, že je dlužník insolventní, což by pro něj znamenalo v exekučním řízení infamii. Dalším příkladem je pouhé nepravdivé označení římského občana za dlužníka³⁷¹. Stejně tak bylo postihováno označení svobodného občana jako otroka či bránění jinému v užívání věci, která byla určena k užívání všem lidem. Postupem času, zejména v justiniánské době, byly přiznávány tyto žaloby i tam, kde ji klasičtí právníci vůbec nezmiňovali nebo kde ji dokonce odmítali přiznávat. Vpád do cizího domu³⁷² byl taktéž postihován, i když později byla výlučně pod působností *lex Cornelia*.

Stejně jako u deliktu *damnum iniuria datum*, i zde docházelo k rozšíření tohoto deliktu také na jiné případy, a to také pod vlivem préтора, který mnohdy poskytoval žaloby *in factum*. Proto zůstaly hranice toho, co je a není iniurií, velmi neostré, a proto římstí právníci nikdy nepodali definici tohoto deliktu.

Pokud ovšem došlo ke slovnímu napadení nebo osočení mezi dvěma osobami *sui iuris* mužského pohlaví, nebylo možné použít této žaloby. Římané totiž byli příliš hrdí na to, aby podobné záležitosti řešili soudní cestou.

Velmi významným prvkem, který musíme zmínit, je *animus iniuriandi*, což byl úmysl poškodit cizí čest. Jak ale můžeme vidět v literatuře³⁷³, nebyl tento úmysl přítomen se stejnou intenzitou u všech skutkových podstat. Nejméně lze spatřovat jeho výskyt u fyzického napadení, jelikož při fyzickém útoku stačil úmysl způsobit zranění. Při útoku na čest jsme

³⁶⁹ DOSTALÍK, Petr. Procesně-právní aspekty *actio iniuriarum*. In HAMULÁK, Ondrej (ed). Ochrana cti - aspekty teoretické, praktické a historické. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 31

³⁷⁰ Tamtéž

³⁷¹ Tamtéž

³⁷² Tamtéž, s. 33

³⁷³ Tamtéž, s. 35-36

zkoumali již závažnější úmysl, a to přímo úmysl způsobit snížení cti. Při stalkingu jsme museli splnit kvalifikovanou podmínku, a to *adversus bonos mores*, kdy se specifický úmysl urazit nezkoumal, kdežto u této formy iniurie se zkoumal rozpor s dobrými mravy. Avšak první úmysl vyžadovali důsledně, tedy úmysl obecný³⁷⁴. U tohoto úmyslu tedy nedošlo k úlevám a u nedbalostního jednání jsme nemohli o tento delikt hovořit.

Žalobu z urážky nebylo možné použít, jestliže zde chyběl buď první, anebo druhý úmysl. Proto jsme mohli narazit na situaci, kdy delikt *damnum iniuria datum* byl subsidiární, avšak pouze tehdy, vznikla-li škoda na majetku. Nebylo totiž možné užít žalobu *actio iniuriarum* v případě poškození nebo zničení věci, zde příslušela žaloba podle *lex Aquilia*³⁷⁵, i když došlo pouze k jedinému jednání³⁷⁶. Materiální újma se tedy později do skutkové podstaty vůbec nezapočítávala³⁷⁷, domnívám se, že pod vlivem oddělení fyzického a morálního napadení. Avšak právníci poklasického období došli k názoru, že užití jedné žaloby vylučuje druhou, resp. částečně ji vyčerpává³⁷⁸. Předtím tedy souběžná aplikace těchto dvou žalob ze stejného jednání nebyla ničím výjimečným. Taktéž delikt urážky na cti mohl být doplňující ve vztahu k deliktu poškození cizí věci, o čemž jsme se přesvědčili v předešlé kapitole.

U tohoto deliktu jsme mohli poznat specifickou okolnost vylučující protiprávnost. Tou byla pravdivost informací, které mohly mít za následek snížení cti, neboť je jak nezbytné, tak vhodné, aby byli známi ti, kteří působí bezpráví (D 47, 10, 18)³⁷⁹. To stejné platí i u dnešního trestného činu pomluvy dle § 184 trestního zákoníku.

Actio iniuriarum byla typicky poenální žalobou, a mohlo jí využít i více subjektů, i když došlo k zásahu do jednoho objektu. Jako příklad můžeme uvést jednání, kdy někdo urazí dívku, s tím, že v tomto případě bylo přípustné, aby žalovali manžel, její otec, a dokonce i ona sama. Jedna žaloba ovšem nevylučovala žalobu podanou druhým. *Actio iniuriarum* odpadá, dal-li uražený jednou najevo, že ublížení nebere si k srdci, přijal-li jiné zadostiučinění anebo srovnal-li se jinak s protivníkem³⁸⁰.

³⁷⁴ DOSTALÍK, Petr. Procesně-právní aspekty *actio iniuriarum*. In HAMULÁK, Ondrej (ed). Ochrana cti - aspekty teoretické, praktické a historické. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 38

³⁷⁵ Tamtéž, s. 35

³⁷⁶ D 9, 2, 5, 1

³⁷⁷ DOSTALÍK, Petr. Procesně-právní aspekty *actio iniuriarum*. In HAMULÁK, Ondrej (ed). Ochrana cti - aspekty teoretické, praktické a historické. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 35

³⁷⁸ Tamtéž, s. 37

³⁷⁹ Tamtéž, s. 36

³⁸⁰ ARNDTS, L. Karl. Učební kniha pandekt. 10. vydání. Přeložili: PREISLER, František, TRÜMMEL, V., VYŠÍN, Rudolf, TRAKAL, Josef. Praha: Nákladem Právnícké jednoty, 1886, s. 269

Lex Cornelia de iniuriis zakotvoval veřejné řízení pro zvláště závažné porušení osobní integrity, jako je ztlučení, zbičování, a vpád do domu. Bylo nutné tuto žalobu využít, poškozený neměl možnost výběru. Tyto činy tedy byly posuzovány jako crimen, tedy jako trestné činy³⁸¹. Užití tohoto zákona však bylo pravděpodobně opuštěno v době principátu, jelikož Gaius nám o této normě nepodává žádných zpráv, což patrně souviselo s uklidněním dřívějších nepokojů³⁸². V době císařské mohl poškozený mezi těmito formami postihu volit³⁸³, s tím, že jeden prostředek vylučoval druhý³⁸⁴.

Pomocí těchto žalob tedy došlo k ochraně soukromí, slušnosti, a dobré pověsti římského občana, stejně jako možnosti svobodného nakládání se soukromým majetkem.

Nevýhodou tohoto způsobu ochrany však byla svázanost útoku na imateriální hodnoty s tělesnou integritou. Dědicové tedy nemohli žalobu kvůli pasivní nezděditelnosti použít, a tak se ochrana poskytovala pouze za dobu života poškozeného³⁸⁵. Kvůli specifické funkci této žaloby, čímž bylo zadostiučinění, nepřecházela na nástupce ani aktivně³⁸⁶. Žaloba byla také omezena na jeden rok od spáchání činu³⁸⁷. Uplatnění této žaloby, resp. odsouzení bylo spojeno s infamií³⁸⁸, kterou můžeme definovat jako právní snížení cti³⁸⁹. Výši sankce stanovili porotcové (zpravidla recuperatores) podle volného uvážení³⁹⁰. Navrhnout výši ocenění měl žalobce, a tyto sumy se nesměly překročit, a to kvůli vázanosti soudce žalobní formulí³⁹¹.

Ke klasické iniurii následně přistoupila i tzv. iniuria atrox, která byla kvalifikovaná přitěžujícími okolnostmi deliktu, a to konkrétně vzhledem k osobě poškozené, místu nebo času

³⁸¹ FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. A római jog története és institúciói. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010, s. 566

³⁸² DOSTALÍK, Petr. Procesně-právní aspekty actio iniuriarum. In HAMULÁK, Ondrej (ed). Ochrana cti - aspekty teoretické, praktické a historické. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 38

³⁸³ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 311

³⁸⁴ SKŘEJPEK, Michal. Římské soukromé právo. Systém a instituce. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 212

³⁸⁵ DOSTALÍK, Petr. Procesně-právní aspekty actio iniuriarum. In HAMULÁK, Ondrej (ed). Ochrana cti - aspekty teoretické, praktické a historické. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 38

³⁸⁶ BESSENYŐ, András. Római magánjog: a római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében. 3. vydání. Budapest-Pécs: Vydavatelství Dialóg Campus, 2003, s. 531

³⁸⁷ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 311

³⁸⁸ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 265

³⁸⁹ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 130

³⁹⁰ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 311

³⁹¹ VÁŽNÝ, Jan. Římské právo obligační. Část I. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1924, s. 20

spáchání³⁹². U tohoto typu urážky bylo nejzajímavější, že kondemnační sumu stanovil prétor, a bylo téměř nemožno porotci stanovit ji jinak³⁹³.

6.2 Zárodky práva na spravedlivý proces

6.2.1 Provinění soudce (*si iudex litem suam fecerit*)

Zde můžeme vidět jednoho ze zástupců kvazideliktu. V justiniánském právu se kvazidelikty chápou jako závazky, které vznikají ze situací podobných situacím deliktním, chybí jim však některý z podstatných znaků deliktu, obyčejně zavinění³⁹⁴. Konkrétně je řeč o provinění soudce (*si iudex litem suam fecerit*)³⁹⁵. Na jeho základě byla pamatována na pochybení soudce, kdy ten rozhodl nezákonným způsobem, anebo byl bezdůvodně neoprávněný (tedy nespravedlivý)³⁹⁶. Podle dalšího názoru se mohlo jednat dokonce o vadu předpojatosti³⁹⁷, podle dalšího i vadu nevědomosti³⁹⁸, a vidíme, že i z neprozřetelnosti³⁹⁹. Uvádí se, že pokud soudce takto postupoval úmyslně, měla být sankce za toto jednání pokuta, rovnající se plně hodnotě předmětu procesního, kdežto v opačném případě (tedy bez této formy zavinění) pokuta pouze ve výši podle uvážení porotce⁴⁰⁰. Domnívám se, že důvod, proč se jednalo o kvazidelikt, je, že ke vzniku odpovědnosti stačilo zanedbání (*neglegentia*)⁴⁰¹.

6.2.2 Úklad (*calumnia*)

Pod *actio calumniosa* bylo postihováno jednání, které však patří již do skupiny *crimen*⁴⁰². Skutková podstata záležela v přijetí peněz (nebo peněžní hodnoty), aby někdo vznesl proti jinému proces (ať již soukromý či veřejný), nebo aby ustal od procesu, s vědomím, že je nespravedlivým. Podle definice bychom neřekli, že bylo možné se tohoto jednání dopustit i z

³⁹² BONFANTE, Pietro. *Institute římského práva*. 9. vydání. Přeložil: VÁŽNÝ, Jan. Brno: Právnický, 1932, s. 561

³⁹³ VÁŽNÝ, Jan. *Římské právo obligační. Část I*. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1924, s. 20

³⁹⁴ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 265

³⁹⁵ BONFANTE, Pietro. *Institute římského práva*. 9. vydání. Přeložil: VÁŽNÝ, Jan. Brno: Právnický, 1932, s. 562

³⁹⁶ BESSENYŐ, András. *Római magánjog: a római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében*. 3. vydání. Budapest-Pécs: Vydavatelství Dialóg Campus, 2003, s. 532

³⁹⁷ FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. *A római jog története és institúciói*. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010, s. 579

³⁹⁸ REBRO, Karol, BLAHO, Peter. *Rímske právo*. 4. dopl. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 428

³⁹⁹ VÁŽNÝ, Jan. *Římské právo obligační. Část I*. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1924, s. 24

⁴⁰⁰ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 312

⁴⁰¹ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo. Systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 216

⁴⁰² KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 336

nedbalosti, ovšem opak je pravdou⁴⁰³. Zavedeno bylo stíhání tohoto jednání prétorským ediktem, který zněl na čtyřnásobek, co osoba obdržela, po roce jednoduchý obnos. Aktivní legitimaci k podání této žaloby měl ten, kdo byl ohrožen⁴⁰⁴. Žaloba nepřecházela na dědice žalobce, ani žalovaného⁴⁰⁵. Vedle této ryze poenální žaloby měl ohrožený taktéž možnost žalovat o vrácení poskytnutého plnění, a to formou *condictio ob turpem causam*⁴⁰⁶. Taková možnost byla ovšem podmíněna tím, že sám poškozený nejednal nečestně. Vyčerpání jednoho prostředku obrany však vylučovalo prostředek druhý⁴⁰⁷.

6.3 Pokažení otroka (*corruptio servi*)

Posledně uvedená skutková podstata záleží v tom, že někdo se zlým úmyslem přijme k sobě nebo svede ke zlému cizího otroka a tím jej mravně zkaží⁴⁰⁸. Vidíme v ní na první pohled poškození nemateriální. V literatuře se můžeme setkat i s vymezením, že jednání záleží v podpoře otroka na útěku anebo při spáchání deliktu anebo nebezpečných činů, kterými došlo ke smrti nebo poškození osoby⁴⁰⁹. Stejně tak sem můžeme zařadit i jednání, během něhož byl cizí otrok přechováván⁴¹⁰. Žaloba příslušela samozřejmě vlastníkovému otroka, a byla zavedena prétorem⁴¹¹, a to prostřednictvím *edictum de servo corrupto*⁴¹². Vlastník se mohl domoci dvojnásobku náhrady škody⁴¹³, i když se můžeme setkat i s názorem, že dvojnásobek se počítal z hodnoty otroka v době činu⁴¹⁴, k čemuž se ve světle mého výzkumu přikláním. Následně byla zavedena také žaloba proti svedení dítěte poddaného, i když pouze na základě *actio utilis*, která zněla na částku podle volné úvahy soudce⁴¹⁵. Stejná pomocná žaloba příslušela i *usufruktáři*⁴¹⁶.

⁴⁰³ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 336

⁴⁰⁴ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 311

⁴⁰⁵ VÁŽNÝ, Jan. Římské právo obligační. Část I. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1924, s. 20

⁴⁰⁶ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 51

⁴⁰⁷ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 311

⁴⁰⁸ Tamtéž, s. 309

⁴⁰⁹ REBRO, Karol, BLAHO, Peter. Rímske právo. 4. dopl. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 428

⁴¹⁰ VÁŽNÝ, Jan. Římské právo obligační. Část I. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1924, s. 31

⁴¹¹ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 309

⁴¹² VÁŽNÝ, Jan. Římské právo obligační. Část I. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1924, s. 31

⁴¹³ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 309

⁴¹⁴ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 33

⁴¹⁵ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 309-310

⁴¹⁶ REBRO, Karol, BLAHO, Peter. Rímske právo. 4. dopl. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 428

7. Odraz římské nauky o náhradě škody v současném českém občanském zákoníku

V rámci této kapitoly pouze zběžně se budeme zabývat tím, jakým způsobem byla česká právní úprava ovlivněna úpravou římskoprávní, která se zabývala *damnum iniuria datum*. Musíme však již na začátku mít na paměti, že taková kapitola bude vytvořena bez nároku na komplexnost, jelikož zkoumání a porovnávání těchto úprav by zvláště vystačilo na kvalifikační práci. Proto spíše, než se bude jednat o srovnání těchto úprav, půjde o uvědomění si vztyčných bodů, které vedly k přijetí takové české úpravy, kterou již známe.

7.1 Zavinění

Bezesporu k jedné z nejvýznamnějších změn, které je nutno zmínit, je zavinění a její možné formy. V důsledku rozlišování forem zavinění u deliktu poškození cizí věci došlo k rozlišování, jaký vnitřní psychický vztah v momentu jednání má ke skutku škůdce. Vztah v úvahu vnitřní stránku škůdce nebylo totiž samozřejmostí, jak to můžeme vidět i z toho, jakým způsobem se přistupovalo k rozšíření odpovědnosti i na nižší stupně zavinění. Samotné rozlišování mezi nedbalostí a úmyslem může být sice taktéž významné, ale co je důležitější, je uznání nedbalosti, jako postačující formy zavinění pro stanovení odpovědnosti.

S touto kategorií souvisí také spoluzavinění poškozeného, které můžeme vidět již v římském právu. Takový institut nám pomáhá o dost pružněji reagovat na situace běžného života, kdy je mnohdy důležité vzít v potaz i tento faktor. S tímto rozlišováním se dostalo do povědomí taktéž posouzení odpovědnosti za takové škody, které mohly být poškozeným přímo odvráceny.

Důležitým hlediskem, podle kterého se posuzovalo již v dobách vlády římského práva, bylo, v jakém postavení se škůdce nachází. Narážíme zde na odpovědnost odborníka, která byla vyšší, než u běžného člověka. Taková úprava se promítla i do současného občanského zákoníku, konkrétně do ustanovení § 2912 odst. 2.

Jestli jsme zmínili, že Římané zavedli zavinění jako základní předpoklad pro naplnění skutkové podstaty deliktu, musíme si také uvědomit, že již v této době došlo k prosazení názoru, že je taková míra zkoumání zavinění při jistých situacích spíše překážkou při uplatňování

spravedlnosti. Proto zde můžeme nalézt kořeny toho, čemu dnes říkáme objektivní odpovědnost.

V této spojitosti je nutné se zmínit taktéž o deliktní způsobilosti, jejíž zohlednění taktéž není samozřejmostí, jak bylo ukázáno. Stejně tak duševně nemocní mají mít zvláštní přístup při hodnocení, a to právě kvůli nedostatku zavinění. Zde uvedeme i skutečnost, že deliktní způsobilost a způsobilost samostatně právně jednat se lišily i za římského práva.

7.2 Forma jednání

Neméně významným faktorem, který se posuzoval již v té době, byť pouze v posledních dobách vývoje římského práva, byly druhy forem jednání. K velké změně totiž došlo tehdy, jakmile byla uznána opodstatněnost chránit i před opomenutím. K tomu sice muselo dojít taktéž pod vlivem préтора, ale z toho, jak se tato úprava prosazovala, vidíme, že to nebyl snadný krok, jak se nám to může na první pohled zdát.

7.3 Následek deliktu

To je ten nejdůležitější krok. Jak jsme v předcházejících kapitolách viděli, nebyl to vůbec přirozený přístup, aby se za následek spáchání deliktu brala primárně povinnost nahradit škodu. Takové tendence byly vytvořeny v římském právu hlavně zapojením *actio mixtae*. Tyto žaloby totiž začaly ve své podstatě rozlišovat mezi náhradní a trestající funkcí soukromé pokuty. Tím se změnilo myšlení Římanů, kdy se primárně zkoumalo, zda poškozený se zahojil na svém jmění, až následně se uvažovalo o tom, zda a jakým způsobem budou škůdce trestat. Pořád však takové snahy nebyly provedeny důsledně, hlavně kvůli trestajícím prvkům tohoto institutu.

K chápání, že přirozeným následkem poškození cizího majetku je právě odškodnění, muselo dojít až vlivem přirozenoprávních škol.

7.4 Příčinná souvislost

Neméně důležitou roli hrají také v dnešním právu různé teorie o příčinné souvislosti, které nám odpovídají na otázku, kdo všechno by mohl být odpovědný za ten či onen protiprávní čin. Z široké škály subjektů totiž musíme mnohdy ukázat právě na jednoho, což nemusí být vždy snadná záležitost. Jak jsme viděli, hlavně pod vlivem justiniánských kodifikací došlo k

propracování teorie o příčinné souvislosti, přičemž některé z nich (např. kumulativní kauzalita, přetržení kauzality) používáme i dodnes.

7.5 Způsob výpočtu škody

Bylo v předchozích kapitolách zmíněno, že Římané vyloženě s pojmem škody nepracovali. Navzdory tomu však dokázali k této škodě přihlédnout, byť se jejich „odškodnění“ se poté vypočítávalo z hodnoty té věci, a to dokonce zpětně. V rámci tohoto přihlédnutí došlo ke zkoumání veličiny, kterou zde také bereme v úvahu. Samozřejmě mám na mysli ušlý zisk. Tato veličina je pro nás v dnešní době někdy i mnohonásobně významnější, než samotná skutečná škoda. Proto můžeme i za takové vnímání škody poděkovat Římanům.

Při výpočtu škody se dneska také nerozlišuje, zda byla škoda způsobena na majetku, či na dluzích, přihlédně se tedy na škodě na celém jmění. Takový přístup není ovšem samozřejmý, byť se nám tak může zdát, jelikož už žijeme v jiných poměrech a o mnoho staletí později.

7.6 Nemateriální újma

Při pročítání předchozí kapitoly jsme si mohli všimnout, že se hradila i nemateriální újma. Byť i při tom byla spíše upřednostněna forma trestu, nahrazující funkce tam taktéž byla vysledovatelná. V tomto je nemateriální újma zohledňována v římském právu o mnohem méně, ale už jen zohlednění, že je nutné brát na zřetel i jiné, než materiální statky, je pozoruhodná. Pokud uvážíme, že v této době ani materiální škoda nebyla hrazena za všech okolností, je to o to větší přínos římského práva. Přece jen i v podmínkách současného českého práva se jedná o méně „postižitelnou“, chráněnou škodu.

7.7 Obecnost „bezpráví“

K tomuto znaku došlo podle mého pohledu právě vlivem pravovědy a prétorského práva, čímž byl rozšířen delikt *damnum iniuria datum*. Vedle toho však byl zaveden i nový delikt, který se věnoval právě obecnějšímu bezpráví, a to je podvod (*dolus*). Ten měl subsidiární povahu a byl přípustný jen za předpokladu, že poškozený nemohl na svoji obranu využít jiný prostředek. Tím však došlo víceméně ke změně v tom, že nebyla pokaždé vyžadována taková

formálnost. Proto může být zavedení tohoto deliktu v literatuře vnímáno jako předchůdce obecné povinnosti k náhradě škody, i když pouze pod zlým úmyslem⁴¹⁷.

7.8 Noxální škody

Jistěže při zkoumání tohoto institutu došlo k významné změně, tedy nemožnosti osvobodit se od odpovědnosti vydáním skutečného škůdce. Patrně k tomu došlo rozvojem přirozenoprávních idejí, kdežto hlavní myšlenka zůstala. Tím je, že za osoby neodpovědné, případně zvířata, se škoda musí taktéž nahradit, nespokojujeme se s tím, že tyto osoby jsou za své chování neodpovědné a poškozený má smůlu. Tím v dnešní době máme na mysli hlavně ustanovení § 2920 a § 2933 občanského zákoníku.

⁴¹⁷ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 226

Závěrem

Musím se nejprve přiznat, že výzkum v oblasti římského práva mě opravdu pohltil. Bylo velice zajímavé sledovat, jak se vyvíjel tak důležitý institut, jako je náhrada škody. Přece jen na přednáškách ani římského práva, ani závazkového práva nebylo tolik prostoru, aby se člověk podíval na kořeny tohoto institutu. Zdá se mi ale velice zajímavé, jak se tento vývoj odehrával. Z dnešního pohledu neznáme jinou funkci náhrady škody, než kompenzační, a proto můžeme mít představy o tom, že tohle je právě samozřejmostí. Jak jsme ale viděli, nemusí tomu tak být.

V této části se pokusíme odpovědět na v úvodu položené výzkumné otázky. Na mnoha místech se musíme spokojit pouze s odkazem na dřívější kapitoly, jelikož opakování by bylo nadbytečné.

Došlo ve vývoji římského práva ke změnám v nazírání na náhradu škody?

Mohli jsme krásně vyzorovat, že náhrada škody nebyla odjakživa vnímána jako nedílná reakce na protiprávní zásahy do cizí právní sféry. Zabralo mnoho času, než se z následku trestu došlo k přeměně v podobě prosté náhrady, s minimálními prvky trestu.

Měnily se v průběhu římských dějin předpoklady pro přiznání náhrady škody?

Dozajista šlo při čtení této práce vyzorovat, jak výrazně se změnily předpoklady pro přiznání náhrady, tehdy ještě soukromého trestu. Při mnoha předpokladech přitom došlo k zásadním změnám, které se zohledňuj dodnes.

Jak zásadní význam v doktríně o náhradě škody mělo přijetí Akviliova zákona?

Vliv tohoto zákona byl bezesporu nejvýznamnější. Nejen z toho důvodu, že drtivá většina poškození cizí věci se řešila pomocí tohoto zákona, či zprostředkovaně podle pomocných žalob, ale také z důvodu, že jako reakce na tento zákon byla přijata mnohá teorie v oblasti pravovědy, která jsou významná z teoretického hlediska až dodnes.

V jakém rozsahu se projevuje vliv římského práva v oblasti náhrady škody v novém českém občanském zákoníku?

Při této výzkumné otázce bych plně odkázal na kapitolu sedmou této práce.

Seznam použitých zdrojů

Použité prameny:

Digesta, neboli, Pandekty: svazek I, kniha I-XV, vybrané části. Přeložili: BLAHO, Peter, BARTOŠÍKOVÁ, Jarmila, SKŘEJPEK, Michal, ŽYTEK, Jakub. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2015. 701 s.

GAIUS: Učebnice práva ve čtyřech knihách. Přeložil: KINCL, Jaromír. Přetisk 1. vyd. z r. 1981. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 274 s.

Iustiniani institutiones: Justiniánské instituce. Přeložili: BLAHO, Peter, SKŘEJPEK, Michal. Praha: Karolinum, 2010. 411 s.

SKŘEJPEK, Michal. *Prameny římského práva: Fontes iuris romani.* 2. vydání. Praha: Vydavatelství LexisNexis CZ, 2004. 375 s.

Použité monografie:

ARNDTS, L. Karl. *Učební kniha pandekt.* 10. vydání. Přeložili: PREISLER, František, TRÜMMEL, V., VYŠÍN, Rudolf, TRAKAL, Josef. Praha: Nákladem Právnické jednoty, 1886. 1106 s.

BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva.* 2. přeprac. vydání. Praha: Academia, 1994. 471 s.

BESSENYŐ, András. *Római magánjog: a római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében.* 3. vydání. Budapest-Pécs: Vydavatelství Dialóg Campus, 2003. 480 s.

BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva.* 9. vydání. Přeložil: VÁŽNÝ, Jan. Brno: Právník, 1932. 745 s.

BOZÓKY, Alajos. *A római magánjog tankönyve.* Pest: Vydavatelství Heckenast Gusztáv, 1870. 512 s.

BOZÓKY, Alajos. *Római magánjog II: Pandekták.* Bratislava, Budapest: Vydavatelství Stampfel Károly, 1899. 75 s.

FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. *A római jog története és intézicói.* 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010. 716 s.

HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského.* 7. vydání. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929. 294 s.

KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s.

REBRO, Karol, BLAHO, Peter. *Římské právo.* 4. dopl. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2010. 522 s.

SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo. Systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. 350 s.

VÁŽNÝ, Jan. *Římské právo obligační. Část I*. Bratislava: PF Univerzity Komenského v Bratislavě, 1924. 140 s.

WARMINGTON, Eric. *Remains of Old Latin. Volume 3*. Cambridge: Harvard University Press, 1935. 550 s.

ŽIDLICKÁ, Michaela. *Římské právo*. Brno: Institut dalšího vzdělávání, 2002. 112 s.

Použité příspěvky ve sborníku, odborné články:

ANTALOVÁ, Blažena. Poškodenie spoločnej steny požiarom z chlebovej pece. In ANTALOVÁ, Blažena (ed). *Delicta privata a crimina publica v rímskom práve*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2010, s. 56-64

ANTALOVÁ, Blažena, VRANA, Vladimír. Protiprávnosť (iniuria) a zavinenie ako základné predpoklady zodpovednosti za delikt *damnum iniuria datum* podľa lex Aquilia. In BUJŇÁKOVÁ, Mária (ed). *Acta Iuridica Cassoviensia 25*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2004, s. 5-16

BÍLÝ, L., Jiří. Lex Aquilia ve středověké právní kultuře. In ANTALOVÁ, Blažena (ed). *Delicta privata a crimina publica v rímskom práve*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2010, s. 65-70

DOSTALÍK, Petr. Procesně-právní aspekty *actio iniuriarum*. In HAMULÁK, Ondrej (ed). *Ochrana cti - aspekty teoretické, praktické a historické*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 27-38

HAVRILČÁK, Ján. Súkromný delikt urážky a použitie *actio iniuriarum* v zmysle ULP. D. 47.10.15.13. In ANTALOVÁ, Blažena (ed). *Delicta privata a crimina publica v rímskom práve*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2010, s. 71-82

MacCORMACK, Geoffrey. On the third chapter of the lex Aquilia. *Irish Jurist*, 1970, č. 5., s. 164-178

PANČIŠIN, Viktor. Páchatel' deliktu v rímskom práve - otázka deliktuálnej spôsobilosti a „diskriminácie zjavného zlodeja“. In VOJÁČEK, Ladislav, TAUCHEN, Jaromír (ed). *I. česko-slovenské setkání doktorských studentů a postdoktorandů oboru právní historie a římského práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 207-218

Ostatní zdroje

ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář*. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014. 1516 s.

Abstrakt

Způsoby náhrady škody v římském právu

Tato diplomová práce se zabývá problematikou náhrady škody v právu římském, úžeji však náhradou škody materiální, leč je zmíněná i nemateriální újma. Stěžejním je proto zkoumání lex Aquilia. Cílem je rozdělení předpokladů pro přiznání nároků v jednotlivých časech významných období. Proto se podrobněji věnuji zákonu dvanácti desek, samotnému lex Aquilia, Gaiovu Učebnici práva ve čtyřech knihách, konečně justiniánským kodifikacím. Jsou zde vyjmenovány i principy náhrady škody, které hrají nemalý význam v další části práce. V práci je reflektována jak tuzemská, tak i zahraniční literatura, zejména maďarská. Práce je zakončena jednotlivými odrazy římského práva v současném českém občanském zákoníku, byť přehledově a stručně. V průběhu jsem narazil na několik otevřených otázek, které jsou zde zmíněny, ale jejich zkoumání by bylo nad rámec této práce, může proto sloužit také jako inspirační zdroj k dalšímu výzkumu.

Klíčová slova:

římské právo, deliktní právo, *damnum iniuria datum*, lex Aquilia, nemateriální újma, principy náhrady škody

Abstract

Ways of compensating damages in Roman law

This diploma thesis deals with the issue of compensation for damage in Roman law, but in more details with compensation for material damage, but the non-pecuniary damage is also mentioned. Therefore, the research of the lex Aquilia is crucial. The aim is to divide the preconditions for granting claims into individual time-significant periods. Therefore, I deal in more detail with the law of the Twelve tables, the lex Aquilia itself, the Institutes of Gaius, and finally the Justinian codifications. The principles of compensation for damage are also listed here, which play a significant role in the next part of the work. The work reflects both domestic and foreign literature, especially Hungarian. The work ends with individual reflections of Roman law in the current Czech Civil Code, albeit in an overview and briefly. During the work,

I came across several open questions that are mentioned here, but their research would be beyond the scope of this work, so it can also serve as a source of inspiration for further research.

Keywords:

Roman law, tort law, *damnum iniuria datum*, *lex Aquilia*, non-pecuniary damage, principles of damages